

STUDIJA

Iskustva i percepcije novinara o transparentnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini

Autor:
Amer Džihana

Recenzent:
Emir Habul

BH Novinari
Sarajevo, 2022

Impresum

Naslov:

Iskustva i percepcije novinara o transparentnosti pravosudja u Bosni i Hercegovini

Autor:

Amer Džihana

Recenzent:

Emir Habul

Izdavač:

Udruženje BH Novinari

Grafički dizajn:

Babette Hilhorst

Projekat :

„Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji“

Disklejmer

Ovo istraživanje dio je regionalnog projekta „Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji“ koji financira Kraljevina Nizozemske, a provode Nizozemski helsinški odbor i Free Press Unlimited u partnerstvo sa Udruženjem/udrugom BH novinari. Pogledi, mišljenja, nalazi i zaključci ili preporuke, navedeni u ovom istraživanju, isključiva su odgovornost autora, te ni u kom slučaju ne odražavaju stavove Kraljevine Nizozemske niti organizacija koje provode projekt i njihovog lokalnog partnera u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo, 2022

Sadržaj

Uvod	1
1. Metodološki okvir	2
2. Šta znamo o odnosima novinarstva i pravosuđa u BiH?	4
3. Nalazi istraživanja	8
3.1 Iskustva novinara i novinarki s pravosudnim sistemom	8
3.2 Stavovi i percepcija novinara o transparentnosti i komunikacijama pravosuđa	16
3.3 Znanje novinara i novinarki o principima izvještavanja i o radu pravosuđa	23
3.4 Novinarska percepcija uloge pravosuđa u zaštiti medijskih sloboda i sigurnosti novinara	30
4. Zaključna razmatranja	34
5. Preporuke	36
References	37

Uvod

U ovoj studiji predstavljaju se rezultati istraživanja provedenog među novinarkama i novinarima iz različitih medijskih kuća u Bosni i Hercegovini. Svi ovi novinari u određenom obimu izvještavaju o radu pravosudnih institucija ili imaju određeno iskustvo s pravosudnim institucijama.

Glavni cilj je dobijanje uvida u složenu problematiku odnosa između novinarstva i pravosuđa, te davanje preporuka kako osnažiti dijalog i saradnju između novinara i pravosudnih organa. Također, ovom studijom žele se identificirati prioritetna područja i aktivnosti za transformaciju postojećeg antagonističkog odnosa u partnerstvo između novinara i pravosudnih institucija s ciljem ostvarivanja koristi za javni interes.

Kako bi se ostvario ovaj cilj, sljedeći specifični ciljevi predviđeni su istraživačkim dizajnom, i to:

- Ispitati razumijevanje, percepciju i iskustvo novinara i novinarki o radu i nivou transparentnosti pravosuđa, kao i o načinima komuniciranja prema novinarima i općoj javnosti.
- Istražiti stavove i percepciju novinarki i novinara o ulozi pravosuđa u zaštiti medijskih sloboda.
- Identificirati nedostatke u znanju kod novinarki i novinara u pogledu osnovnih principa i standarda izvještavanja o sudskim postupcima i pravosuđu općenito, u odnosu na propise iz međunarodnih dokumenata i profesionalnih etičkih kodeksa.
- Detektirati prioritetna pitanja i područja za djelovanje kako bi se poboljšao odnos između novinara i pravosuđa.

Ovo istraživanje dio je regionalnog projekta koje je naručila nizozemska *organizacija Free Press Unlimited* (FPU), a koje koordinira *Istraživački institut za društveni razvoj Institut RESIS* iz Skoplja u tri zemlje Zapadnog Balkana: Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija i Srbija. Lokalni partneri u ovom projektu su: Udruženje BH Novinari, Nezavisna unija novinara Srbije i Udruženje novinara Sjeverne Makedonije. Svako novinarsko udruženje, pod vodstvom RESIS instituta, angažiralo je nezavisne nacionalne eksperte da prikupe podatke, interpretiraju nalaze istraživanja i napišu nacionalne studije.

Studija je nastala u okviru višegodišnjeg regionalnog projekta *Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji*, koji se finansira kroz MATRA Programa vladavine prava nizozemskog Ministarstva vanjskih poslova, a implementira ga konzorcijum partnera među kojima su Holandski Helsinški komitet (NHC) i FPU u saradnji s regionalnim partnerima na Zapadnom Balkanu.

1. Metodološki okvir

Istraživačka strategija za primarno prikupljanje podataka primjenjena u ovoj studiji sastojala se od tri uzastopne faze: (1) kvalitativne, (2) kvantitativne, (3) kvalitativne. U svim ovim fazama, naročita pažnja posvećena je istraživačkoj etici kako bi se zaštitila anonimnost ispitanika i povjerljivost prikupljenih ličnih podataka novinarki i novinara koji su učestvovali u istraživanju.

● Kvalitativne (polustrukturirani) intervjui

U prvoj fazi, urađeni su preliminarni dubinski intervjui s pet novinarki i novinara koji su iskusni u izvještavanju o pravosuđu. Osnovna svrha prikupljena ovih podataka bila je da se ostvari dublji uvid u temu i da se dobiju podaci neophodni za provođenje naredne, kvantitativne faze istraživanja.

● Online anketa

Na osnovu nalaza prve faze istraživanja, kreiran je strukturirani upitnik za online anketiranje. Izabrana je istraživačka agencija Valicon iz BiH da provede anketno istraživanje u sve tri zemlje (BiH, Sjeverna Makedonija, Srbija).

Dizajniran je namjerni kvota-uzorak za online anketiranje kroz sljedeće korake: (1) napravljena je lista medijskih kuća s odjelima vijesti, prema nekoliko definiranih kriterija (vrsta, obim pokrivanja, relevantnost, urednička sklonost itd) da predstavlja medijsku sliku u zemlji; (2) komuniciranjem s odabranim novinarima i novinarkama, dvije kategorije su identificirane: oni koji primarno pokrivaju pravosuđe i novinari koji izvještavaju o drugim pitanjima (političke i ekonomske kontroverze, korupcija itd.) i povremeno izvještavaju o radu pravosuđa; (3) novinarska udruženje kreirala su liste novinara i novinarki koji su tuženi za klevetu, kao i onih koji su bili žrtve napada ili nasilja; (4) istraživačka agencija poslala je e-mail pisma svim novinarkama i novinarima identificiranim kroz prethodne faze i pozvala ih da popune online anketu; (5) nekoliko pisama s podsjećanjima poslano je medijima i novinarima kako bi se povećao stepen odgovora.

U BiH, ukupno je u online anketiranju učestvovalo 172 novinara i novinarku: 20 iz TV kuća koje imaju nacionalnu pokrivenost, 37 iz televizija s regionalnog nivoa, osam iz radio-stanica s nacionalnom pokrivenošću, 20 iz radio-stanica s regionalnog nivoa, osam iz novina s nacionalnom pokrivenošću, šest iz novina na regionalnom nivou, 71 iz online medija i dva slobodna novinara. Potrebno je navesti da nekoliko medijskih kuća nije odgovorilo na poziv za učešćem u istraživanju, uprkos nekolicini pisama i telefonskih poziva od istraživačke agencije i udruženja novinara. Dakle, rezultati ne mogu biti generalizirani na one medije koji nisu učestvovali, ali moguće je izvući zaključke o populaciji medija i novinara koji su pristali da učestvuju u istraživanju.

● Fokus-grupne diskusije

Na osnovu preliminarne analize rezultata anketnog istraživanja, razvijen je Vodič za fokus-grupne diskusije. Svrha, treće, kvalitativne faze bila je prikupiti dodatne kvalitativne podatke koje će obogatiti kontekst, omogućiti dublje razumijevanje i osnažiti nalaze istraživanja dobijene kroz anketu. Ukupno održane su četiri fokus-grupe sa 19 novinarki i novinara: [15 novinarki i četiri novinara; 13 iz online medija, dvoje s radija, dvoje iz štampe, jedan s TV-a i jedan iz novinske agencije; 10 iz Sarajeva, četiri iz Banjaluke, tri iz Mostara, jedna iz Tuzle i jedna iz Gacka].

U konačnici, potrebno je naglasiti da ova istraživačka studija ima određena ograničenja. Prvo, zbog nedostatka resursa što je djelimično uzrokovano pandemijom, anketa s novinarima i novinarkama nije mogla biti organizirana licem u lice, a što je najbolja metoda za dobijanje maksimalnog odziva i ostvarivanje reprezentativnih rezultata za cjelokupnu novinarsku zajednicu. Online anketiranje osiguralo je dobijanje relevantnih podataka, ali određeni broj medija i novinara nije se odazvao na pozive za učešće u istraživanju.

Drugo, ovo istraživanje fokusira se isključivo na iskustva i percepciju novinarske zajednice, a ne na to na koji način predstavnici pravosuđa poznaju ovu temu ili na koji način o njoj razmišljaju. Ovaj aspekt samo je djelimično pokriven u Poglavlju 2, u kojem se daje pregled dosadašnjih istraživanja na ovu temu. U tom smislu, svakako da postoji potreba za daljnjim ispitivanjem stavova i percepcija pravosuđa o ovim temama.

Nadamo se da rezultati ovog specifičnog istraživanja mogu služiti kao osnova za buduća istraživanja u ovoj oblasti koja će uključiti i pomnije razmatranje gledišta, stavova i iskustava sudija, tužilaca i drugih predstavnika pravosuđa.

2. Šta znamo o odnosima novinarstva i pravosuđa u Bosni i Hercegovini?

U ovom dijelu studije, ispitali smo šta je dosada u širem smislu napisano o odnosima novinarstva i pravosuđa u BiH. Pretragu smo proširili i na pitanje transparentnosti pravosuđa, što je tema koja se ne tiče samo novinarstva, ali je značajna jer u velikoj mjeri utječe na rad novinara kao posrednika između pravosuđa i javnosti.

Generalni zaključak jeste da ova tema izaziva interes stručne javnosti i da je u proteklim godinama u BiH održan određeni broj skupova na kojima se raspravljalo o odnosima novinarstva i pravosuđa, te da je objavljeno nekoliko radova u kojima se tretiraju pitanja značajna kako za novinare tako i za sudije i tužitelje.

Pregledom dostupne literature utvrdili smo da postoji veoma mali broj akademskih radova koji se na određeni način dotiču ove teme, a nešto je bolja situacija sa stručnim radovima nastalim kroz djelovanje nevladinih organizacija i think-tank instituta. To naravno otvara pitanje upotrebljenih metodoloških postupaka za dobijanje istraživačkih nalaza, jer su u opticaju različiti standardi u pogledu transparentnosti metodološkog pristupa.

Pregled literature

Publikacija *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*¹ ispituje zakonski okvir, institucije, zakone i prakse u kojima djeluju mediji u BiH. Metodologija ove knjige zasniva se na analizi dokumenata, i to prvenstveno sudskih odluka, zakona, knjiga i drugih izvještaja. Nekoliko poglavlja tretiraju pitanje odnosa novinarstva, medija i pravosuđa. Poglavlje *Sloboda izražavanja i zaštita autoriteta i nepristrasnosti sudstva*² direktno se bavi pitanjem odnosa medija i pravosuđa – o tome kako mediji prate sudske postupke i iznose određene ocjene i komentare, do pitanja u kojoj je mjeri pravosuđe transparentno u svome djelovanju. Kroz analizu presuda Evropskog suda za ljudska prava, predstavljaju se standardi vezani za novinarsko praćenje i komentiranje sudskih postupaka i za ograničenja slobode izražavanja radi zaštite funkcije sudstva u društvu, te se daju preporuke novinarima za praćenje sudskih postupaka. S obzirom da se u tekstu ne analiziraju bh. prakse medijskog izvještavanja, moglo bi se kazati da su nalazi ove studije ostali na normativnom nivou, da se propisuje kako treba izvještavati bez ulaženja u to kakvo je stvarno medijsko izvještavanje.

Nekoliko studija ispituje stanje u pravosuđu, uključujući i otvorenost i transparentnost pravosuđa prema javnosti i medijima. U studiji *Otvorenost pravosuđa u regionu i Bosni i Hercegovini*, baziranoj između ostalog na monitoringu web-stranica 18 sudova iz BiH, Ajanović³ navodi da od ispitanih sudova, samo tri objavljuju svoje odluke na službenim web stranicama, 39% sudova objavljuje registar informacija koje ima u posjedu, dok njih 28% ima naznačenu osobu nadležnu za postupanje po zahtjevima za pristup informacijama.

U policy memorandumu⁴ o transparentnosti pravosuđa u BiH, u kojem se navode rezultati drugih istraživanja, ali i istraživanja koje je sproveda ova organizacija praćenjem 78 web-stranica pravosudnih institucija i slanjem zahtjeva za pristup informacijama, navodi se da je nivo transparentnosti daleko od zadovoljavajućeg, da većina sudova ne objavljuje odluke, ni zapisnike sa suđenja, a samo nekolicina

1 Mehmed Halilović i Amer Džihana (ur.) *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Internews u BiH, 2012.).

2 Mladen Srđić "Sloboda izražavanja i zaštita autoriteta i nepristrasnosti sudstva" u *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, ur. Mehmed Halilović i Amer Džihana (Sarajevo: Internews in BiH, 2012), str.195-201.

3 Aida Ajanović, *Otvorenost pravosuđa u regionu i Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: ACTIONSEE, Zašto ne?, 2017).

4 *Analitika, Policy memo: Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Analitika, 2018.).

sudova sporadično objavljuje informacije o predmetima na web-stranicama. Nasuprot tome, u pogledu reaktivne transparentnosti, rezultati su zadovoljavajući i svi sudovi su dostavili tražene informacije, s tim da je određeni broj sudova probio zakonski propisani rok za dostavljanje odgovora.

U izvještaju *Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini u domenu procesuiranja koruptivnih krivičnih djela*⁵ koji je baziran na monitoringu web-stranica 12 pravosudnih institucija tokom tromjesečnog perioda, kao i na intervjuima s urednicima i novinarima tri najveće medijske kuće specijalizirane za istraživačko novinarstvo i na analizi dostupne dokumentacije o ovoj temi, Erna Mačkić zaključuje da se pravila o objavljivanju optužnica i presuda, kao i njihovoj anonimizaciji, različito primjenjuju. Zatim, da svi sudovi i tužilaštva nemaju na stranicama ime kontakt osobe zadužene za saradnju s medijima, te je zabilježeno veoma malo vijesti koje su pravosudne institucije objavile u periodu monitoringa. "Pravosudne institucije na nivou BiH jedine su koje su u posmatranom periodu od tri mjeseca imale preko 15 objavljenih vijesti, dok je većina sudova i tužilaštava imala manje od pet takvih sadržaja." (str.25). Svi intervjuisani novinari i urednici izrazili su skepsu prema otvorenosti i transparentnosti pravosudnih institucija.

Izdanje biltena Udruženja BH novinari iz 2019. godine posvećeno je u velikom dijelu odnosu između medija i pravosudnih institucija i to kroz ispitivanje prava na slobodan pristup informacijama u ovim institucijama i propitivanje prava na zaštitu integriteta i tajnosti pravosudnih istraga i postupaka. Autori tekstova su novinari i predstavnici pravosudnih institucija.

U tekstu *Uloga odgovornih medija u društvu u kontekstu pravilnog izvještavanja o krivičnim postupcima*,⁶ Irhad Bilić, pravni savjetnik u Kabinetu predsjednika Suda BiH, poziva se na "praćenja medijskog izvještavanja o Sudu Bosne i Hercegovine" koje je radio Sud BiH tokom nekoliko mjeseci i dolazi do zaključka da "u nekim medijima dolazi do svojevrsnog iskrivljivanja informacija koje Sud uputi javnosti, odnosno transformacije informacija koje na najgrublji način javnosti predstavljaju krivu sliku o predmetima, sudijama i Sudu". U tekstu je navedeno nekoliko primjera novinarskog izvještavanja koje, po autoru, predstavljaju neprimjereno izvještavanje o radu Suda, ali informacije o provedenom monitoringu su izuzetno štire i nije moguće izvući zaključak da li se radi o sporadičnom medijskom izvještavanju ili ovakvi primjeri predstavljaju okosnicu medijskog pristupa ovom Sudu. Autor navodi da postojeći sistem samoregulacije medija nije efikasan da ispravi navedene propuste te navodi da je potrebna "jedna precizna normativna regulacija više snage od postojeće, kako bi se spriječilo vrijeđanje ugleda i dostojanstva sudija odnosno autoriteta i nepristrasnosti Suda."

U tekstu *Jesu li mediji i pravosuđe na istoj strani?*,⁷ Vera Soldo, urednica, kroz vlastito iskustvo govori o odnosu medija i pravosuđa. Ona navodi da se autoritet, nepristranost i profesionalnost ne postižu medijskom promocijom, nego upravo nepristranošću i profesionalnošću, te da BH pravosuđe mora još puno poraditi kako bi se dostigli europski standardi u tom pogledu. Autorica smatra da se često bilo kakvo kritičko mišljenje o radu pravosuđa, kvalificira kao napad na pravosuđe, a što nije tačno. Saradnju s pravosuđem, generalno ocjenjuje kao zadovoljavajuću ali navodi različite primjere nedovoljne transparentnosti pravosudnih institucija.

Novinarka Renata Radić-Dragić⁸ u tekstu pod naslovom *Isti zakon a različita praksa*, navodi iskustva Centra za istraživačko novinarstvo iz Sarajeva s pravosuđem u pogledu primjene zakona o slobodi pristupa informacijama. Ona zaključuje da "mnoge pravosudne institucije poštuju zakone i omogućavaju novinarima nesmetan pristup tim podacima" ali da postoje i oni koji taj proces otežavaju ili blokiraju.

5 Erna Mačkić, *Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini u domenu procesuiranja koruptivnih krivičnih djela* (Sarajevo: Analitika, 2018.).

6 Irhad Bilić, *Uloga odgovornih medija u društvu u kontekstu pravilnog izvještavanja o krivičnim postupcima*, E-novinar, (VII) 60&61: 6-8 (Sarajevo: BH novinari, 2019.).

7 Vera Soldo, *Jesu li mediji i pravosuđe na istoj strani?*, E-novinar, (VII) 60&61: 11-12. (Sarajevo: BH novinari, 2019).

8 Renata Radić-Dragić, *Isti zakon a različita praksa* E-novinar, (VII) 60&61: 23-24. (Sarajevo: BH novinari, 2019).

Kao neke od prepreka u primjeni ovog zakona Radić-Dragić navodi: proizvoljno tumačenje zakona koje rezultira dostavljanjem polovičnih informacija ili anonimiziranih do te mjere da postanu neupotrebne, višemjesečno odugovlačenje da se odgovori na zahtjev za pristup informacijama, stvaranje administrativnih barijera poput insistiranja da se zahtjev dostavi poštom ili da se zahtjev donese lično u pisarnicu, a ponekad su i troškovi kopiranja ili izdavanja dokumenata iz registra i zemljišnih knjiga visoki. Marijana Popović⁹, zamjenica šefa kabineta u Visokom sudskom i tužilačkom vijeću, u tekstu *Odnos medija i pravosuđa*, polazi od teze da postoji nerazumijevanje između predstavnika medija i pravosuđa. Ona navodi da je transparentnost institucije u kojoj radi ogromna i to potkrepljuje time da su sjednice VSTV-a otvorene za javnost, uključujući i disciplinska ročišta, da na upite novinara odgovaraju vrlo brzo i da većina novinara već istog dana dobije odgovore, te da proaktivno djeluju prema javnosti putem saopćenja za javnost i organiziranjem različitih događaja. Tekst zaključuje pozivom novinarima da daju malo povjerenja i prostora za pozitivne priče, a sudijama i tužiteljima da pokažu puno razumijevanje za zahtjeve novinarske profesije.

Pored biltena, ovo udruženje objavljuje i specijalizirane tekstove o novinarstvu i pravosuđu. U analizi novinarko Zinaide Đelilović¹⁰ koju su objavili BH novinari, propituje se odnos između pravosuđa i medija u BiH. Autorica analizira tri slučaja koja su dovela do usijanja odnosa između medija i pravosuđa, a koje je objavio online magazin Žurnal. Radi se o aferama: "Diploma", "Selefije" i "Potkivanje". U sve tri ove afere, Žurnal je iznio dokaze o potencijalno kriminalnim radnjama, uključujući i video snimke, ali se Tužilaštvo BiH usmjerilo na novinare, a ne na aktere ovih afera. Autorica navodi, da je ovakvo ponašanje Tužilaštva isprovociralo reakcije ne samo medijske zajednice, već i nevladinih organizacija, pojedinih sudija i advokata, pa i Ambasade SAD-a i Komesarka za ljudska prava Vijeća Evrope. Autorica kroz razgovore s novinarima koji prate rad pravosuđa iznosi tezu da je odnos pravosuđa prema medijima loš, uz nekoliko izuzetaka, i da, zapravo, pravosuđe vrši pritisak na slobodu medija, i to kroz učestalo podnošenja tužbi za klevetu od strane sudija, i onemogućavanje novinara u vršenju poslova putem uskraćivanjem informacija.

U nekoliko studija i analiza o pravosuđu tretira se i pitanje odnosa pravosuđa s medijima. U izvještaju Fonda Otvoreno društvo BiH o pravosuđu u BiH¹¹, spominje se i uloga medija. Kaže se da postoji malo prostora za nezavisno i objektivno novinarstvo u BiH i da značajnu ulogu u napadima na pravosuđe igraju i mediji. "Izveštavanje i komentiranje tekućih predmeta pred sudovima često podrivaju vjerodostojnost i nezavisnost suda, posebno ako je stranka u postupku neka istaknuta politička ličnost. Nestručni komentari i neprofesionalna pravna analiza sudskih odluka su ne samo široko prihvaćeni nego su i popularizirani u medijima." (str.94). Dalje se navodi da je Sud BiH pozvao medije na odgovornije izveštavanje. Ipak, izvori za ovakve konstatacije o medijskom izveštavanju ne dolaze iz nezavisnog monitoringa medijskih sadržaja već se baziraju na tvrdnjama Suda BiH.

Melika Murtezić, sutkinja Kantonalnog suda u Sarajevu, u analizi *Uticaj javne percepcije pravosuđa na integritet sudija*,¹² pokušava doprinijeti otvaranju rasprave i daljnjem istraživanju pitanja koliko negativna percepcija, loš ugled pravosuđa i nepovjerenje javnosti mogu utjecati na integritet i nezavisnost pravosuđa. Autorica navodi da simplificiranje složenih pravnih pitanja i sklonost senzacionalističkom izveštavanju o radu pravosuđa predstavljaju karakteristike medijskog izveštavanja u BiH, te navodi da postoji sklonost novinara da daleko više daju medijskog prostora onima koji imaju negativan stav ili kritički odnos prema pravosuđu. Opisujući novinarsko izveštavanje, Murtezić kaže da novinari rijetko od suda traže dostavljanje konačnih presuda, iako o njima pišu. Novinari su prisutni u sudnici samo na određenim "ključnim" sjednicama te zbog toga "suštinski razlozi donošenja određene presude za javnost ostaju nepoznati, te se u najboljem slučaju samo šturo navode" (str.3). Autorica navodi, da se te sudske odluke onda koriste kao sredstva kritike pravosuđa unutar medijskog prostora. Autorica se poziva na

9 Marijana Popović, Odnos medija i pravosuđa, E-novinar, (VII) 60&61: 25-27 (Sarajevo: BH novinari, 2019).

10 Zinaida Đelilović, Odnos između pravosuđa i medija u BiH. (Sarajevo: BH novinari, 2019).

11 Mervan Miraščija i Srđan Cvijić (ur.) Je li pravda u Bosni i Hercegovini zaista slijepa? Izvještaj o zarobljenom pravosuđu u Bosni i Hercegovini (Sarajevo: Fond Otvoreno društvo BiH, 2021.)

12 Melika Murtezić, Uticaj javne percepcije pravosuđa na integritet sudija (Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo, 2021.).

nekoliko medijskih tekstova kojima ilustrira svoje tvrdnje, a za neke tvrdnje poput one da "novinari rijetko traže dostavljanje konačnih presuda" ne postoje nikakvi dokazi. Na drugoj strani, autorica primjećuje da predstavnici pravosuđa ne djeluju dovoljno na unapređenju i afirmisanju povjerenja javnosti u nepristrasnost i integritet pravosuđa i predlaže da se putem kratkih sažetaka presuda, saopćenja za javnost i objava na web stranicama sumiraju razlozi donošenja presuda a što bi vodilo ka većem povjerenju javnosti u rad pravosuđa.

Zaključak

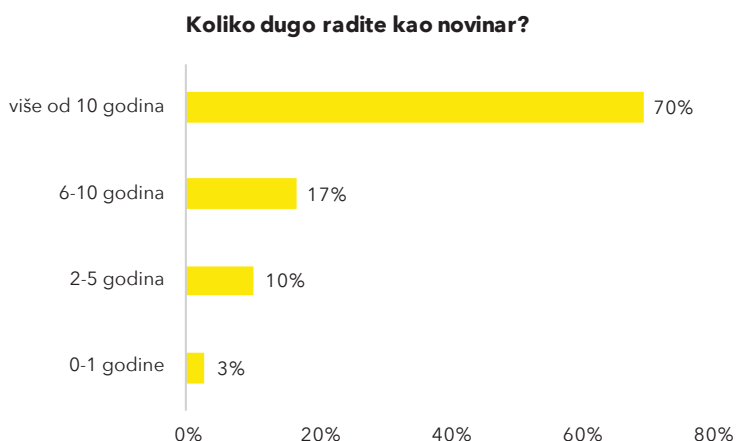
U osnovi možemo primjetiti da postoje dvije osnovne tvrdnje o odnosu novinara i medija i pravosuđa u BiH. Prva, koja dolazi iz novinarskih izvora, da je pravosuđe nedovoljno transparentno i da time, a ponekad i nekim drugim postupcima, onemogućava slobodan novinarski rad. Novinari također ističu da predstavnici pravosuđa opravdane kritike njihovog rada nastoje predstaviti kao atak na nezavisnost pravosuđa. Ove tvrdnje nisu generalne i uvijek se naglašava da se ovakve ocjene ne odnose na sve predstavnike pravosuđa, te da postoje izuzeci. U pogledu utemeljenosti navedenih tvrdnji u prezentiranoj literaturi, primjetno je da dominiraju mišljenja i iskustva novinara koji izvještavaju o pravosuđu, a da za teze o nedovoljnoj transparentnosti pravosuđa postoje i empirijski dokazi bazirani na monitoringu web-stranica pravosudnih institucija. Također, tezu o nedovoljnoj transparentnosti pravosuđa, u velikom broju slučajeva iznose i osobe koje su zaposlene u pravosudnim institucijama. Smatramo da se radi o solidno utemeljenim tvrdnjama i da bi njihova snaga bila veća da su oslonjenje na šire sistematsko ispitivanje novinarskih percepcija o pravosuđu.

Na drugoj strani, tvrdnja koju iznose predstavnici pravosuđa jest da nestručno i vrlo često senzacionalističko medijsko izvještavanje o sudskim postupcima i pravosuđu općenito, dovodi do urušavanja povjerenja javnosti u pravosuđe. Ova teza uglavnom je iznesena generalno tako da referira na sve medije, mada se ponekad unutar ovog pristupa ukazuje na nijanse u pristupu različitih medija. Ove tvrdnje uglavnom su potkrijepljene određenim primjerima medijskog izvještavanja i mišljenjima samih sudija. Međutim, iz prezentiranih „nalaza istraživanja“ ne može se donijeti pouzdan sud o prirodi medijskog izvještavanja o pravosuđu jer nedostaju bazični podaci o metodologiji, uzorku, pristupu itd. Ukratko, ne postoji sistematska analiza medijskih sadržaja koja bi putem relevantne metodologije ponudila odgovore o načinu medijskog izvještavanja o ovoj temi. Također, ne postoje istraživački nalazi koji bi se bazirali na sistematskom prikupljanju podataka o mišljenjima i percepcijama predstavnika pravosuđa o odnosu s novinarima i medijima, već se uglavnom radi o samim autorima tekstova koji iznose mišljenja. U tom smislu, smatramo da je tvrdnja o nestručnom i senzacionalističkom izvještavanju o pravosuđu slabo utemeljena i da je potrebno provesti dodatna istraživanja kako bi se ona osnažila ili opovrgla.

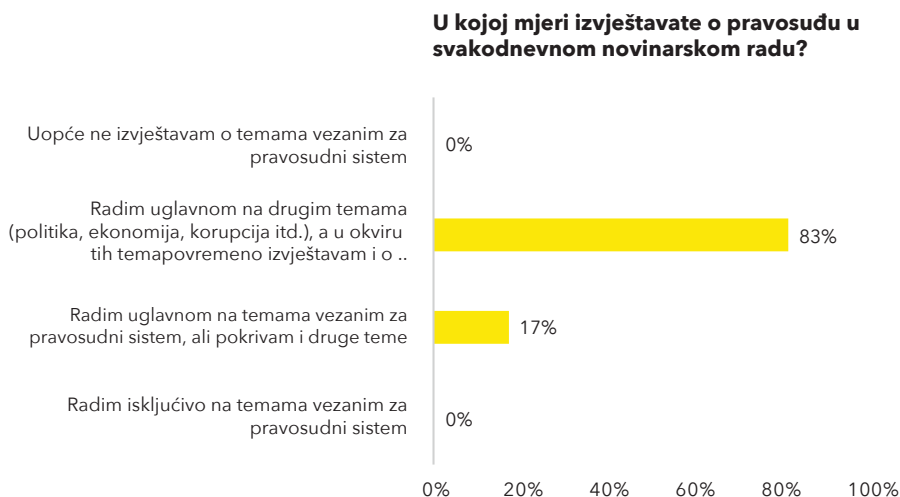
3. Nalazi istraživanja

3.1 Iskustva novinara i novinarki s pravosudnim sistemom

3.1.1 Profesionalno iskustvo ispitanika (novinarki i novinara)

Online anketa provedena je s novinarkama i novinarima koji imaju duže profesionalno iskustvo. Više od dvije trećine ispitanika spada u kategoriju onih koji rade duže od 10 godina (70%), 17 posto ima iskustvo između šest i 10 godina, 10 posto između dvije i pet godina, dok samo njih 3 posto spada u kategoriju početnika koji imaju do jedne godine iskustva.

Najveći broj ispitanika (83%) spada u kategoriju onih koji uglavnom rade na drugim temama, kao što su politika, ekonomija, korupcija itd, i kroz svoj rad se povremeno izvještavaju o pravosuđu. Zatim, 17 posto ispitanika je u kategoriji onih koji uglavnom rade na temama vezanim za pravosuđe, ali u svome radu pokrивaju i druge teme. Novinari i novinarki koji uopće ne izvještavaju o pravosudnom sistemu, kao i oni koji isključivo rade na tome nisu bili dio ispitivanog uzorka, odnosno niti jedan ispitanik nije prijavio da pripada tim kategorijama.

3.1.2 Problemi i poteškoće u pristupanju sudskim spisima

Problemi s kojima se susreću novinari pokušavajući pristupiti sudskim spisima			
	N	Mean ¹³	Std. Deviation
Postupak pribavljanja sudskih spisa težak je i spor.	150	4.17	0.763
Zbog ličnih odnosa, neki novinari dobijaju ekskluzivne informacije o sudskim predmetima.	155	3.90	0.804
Sudije i sudski službenici se odnose s nepovjerenjem prema novinarima.	159	3.80	0.870
Teško je pristupiti optužnicama javnog tužilaštva.	149	3.95	0.932
Sudovi ne objavljuju presude na svojim web stranicama.	153	3.58	1.030
Glasnogovornici ili sudije zaduženi za komunikaciju nisu dostupni novinarima.	164	3.45	1.035

Najveći broj ispitanika istakao je kao osnovni problem to što je postupak pribavljanja sudskih spisa težak i spor. Ovo je na određeni način opći problem i on se može razumjeti tek sagledavanjem ostalih pitanja vezanih za pristupanje sudskim spisima. Ispitanici fokus-grupa su naglasili da je ovaj problem naročito izražen kod novinara koji rade u redakcijama koje nastoje što prije plasirati vijesti jer im informacija treba u određenom trenutku, a nakon toga gubi na važnosti. Različiti se razlozi navode, zašto je taj proces spor. Naprimjer, nekada se pravosuđe poziva na rokove od 15 dana koje propisuje Zakon o slobodi pristupa informacijama. Ponekad, sudovi ne žele ustupiti spise dok se pravosnažno ne okonča postupak, što zna trajati godinama. U nekim slučajevima, sudski službenici ne mogu objasniti zašto određeni spis nije dostupan, ali ga ne žele poslati.

Tražila sam prvostepenu presudu od suda iz Širokog Brijega. Postupajući sudija je odbijao je dati pod izgovorom da je postupak u toku i da to mogu dobiti tek kada se pravosnažno okonča postupak. Onda sam počela da mu citiram dijelove iz Zakona o slobodi pristupa informacijama i pomislila – otkud ja da jednom sudiji objašnjavam zakone. Na kraju mi je dao presudu, ali je u tolikoj mjeri izvršio anonimizaciju da je bilo nemoguće išta iz nje saznati.¹⁴

Sljedeći po važnosti je problem pristupanja optužnicama javnog tužilaštva. Praksa tužilaštava nije ujednačena. Neke od ovih institucija objavljuju optužnice, dok druge, uglavnom pozivajući se na Zakon o zaštiti ličnih podataka BiH, odbijaju to učiniti.

Glavni problem je što ne dobijamo optužnice od Tužilaštva BiH. Tužilaštvo je prije nekih 10 godina odustalo od prakse objavljivanja optužnica. Dijelom se to može tumačiti i stapanjem na snagu Zakona o zaštiti podataka. Međutim, većina ostalih tužilaštava objavljuje i dalje optužnice (uz mjere zaštite), što govori da se ne radi o napucima iz Zakona o zaštiti podataka, već o novoj praksi Tužilaštva BiH.¹⁵

13 Aritmetička sredina (mean) u ovoj tabeli ali svim narednim tabelama, računata je nakon što su isključeni odgovori „Ne znam/Ne mogu da ocijenim“.

14 Učesnica 1, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

15 Učesnik 1, Dubinski intervju, 16.07. 2021.

Treći po važnosti problem, koji su naveli ispitanici, jeste to što zbog ličnih odnosa, neki novinari dobijaju ekskluzivne informacije o sudskim predmetima, a nakon toga slijedi percepcija da se sudije i sudski službenici s nepovjerenjem odnose prema novinarima. Čini se da je ovo nepovjerenje obostrano i da se ono sve više produbljuje.

Nepovjerenje postoji na obje strane. Ali i strah, pogotovo kod pravosuđa. Pravosuđe se sve više zatvara, sudije se rijetko oglašavaju u javnosti. Samo dvojica sudija se oglašavaju u javnosti.¹⁶

Postojalo je povjerenje, nekada bi nas zamolili da ne objavimo neke informacije kako ne bi ugrozili istragu, mi bi to ispoštovali... Danas je po ovom pitanju opće rasulo. Niko nikoga ne poštuje, ne postoji dijalog, sudije se ponašaju kao da su „bogom dani“, i ono „ko si ti da me zoveš“ i slično... Srećom, nisu svi takvi. I dalje imamo staru gardu sudija koji su i danas pristupačni za medije i novinare, kao što je recimo sudija Perić.¹⁷

Učesnici fokus-grupa pokazali su određenu mjeru samokritičnosti, ukazujući na određene novinarske prakse koje doprinose razvijanju nepovjerenja. Uglavno, radi se o standardnim novinarskim boljkama - nedovoljnom poznavanju tematike i stremljenju ka senzacionalizmu.

Moja iskustva pokazuju da u oko 60 posto slučajeva prevladava nepovjerenje između novinara i predstavnika pravosuđa. Postoje razlozi i kod samih novinara, potrebno je poznavati terminologiju. Novinari imaju drugačije rokove i to se ponekad ne podudara. Kada su novinari ozbiljniji, kad ne pribjegavaju senzacionalizmu, onda je i pristup suda drugačiji. Na kraju, dosta toga je individualno.¹⁸

Moram biti samokritična. Donekle se može i razumjeti nepovjerenje koje postoji. Ponekad se desi da napišem tekst nakon prisustva u sudnici, provjerim sve činjenice prije objave, a potom pročitam tekst kolege koji je bio sa mnom na tom suđenju i tamo nađem opise koji ne odgovaraju onom što je rečeno na ročištu. Postoji mogućnost zloupotrebe, zato je bitno da nas sve ne stavljaju u isti koš.¹⁹

Na kraju, ispitanici su istakli problem da sudovi ne objavljuju presude na web-stranicama, te da glasnogovornici ili sudije zaduženi za komunikaciju s medijima nisu dostupni. Ovakve prakse zavise od pojedinih institucija i svako se ne bi mogle pripisati svim pravosudnim institucijama.

Imamo situaciju da se ne objavljuju optužnice, presude, čak ni anonimizirane. Ne znate ko je u kojem vijeću, da li je postupak završio itd. Tek po određenom ZOSPI zahtijevu ćete možda dobiti optužnicu ili presudu.²⁰

16 Učesnik 1, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

17 Učesnica 2, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

18 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

19 Učesnica 2, Fokus-grupa IV održana 23.11.2021.

20 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

3.1.3 Izvori informacija koje koriste novinarke i novinari kad izvještavaju o pravosuđu

Izvore informacija koje novinarke i novinari koriste prilikom izvještavanja o pravosuđu možemo podijeliti prema učestalosti korištenja u četiri skupine:

1. Advokati, web-stranice sudova i medijski članci koji se koriste uvijek i često u više od 50 posto slučajeva.
2. Javna ročišta, web-stranice tužilaštava i sudski glasnogovornici koji se koriste uvijek i često u oko 50 posto slučajeva.
3. Sudski spisi, porodice optuženih, samostalni eksperti i tužitelji koji se koriste uvijek i često od 17 do 29 posto slučajeva.
4. Lične veze u sudovima, sudije i predsjednici sudova koji se uvijek i često koriste od pet do 13 posto slučajeva.

Koliko često koristite sljedeće izvore da biste dobili informacije o sudskim predmetima?					
	BiH				
	Uvijek i Često	Ponekad i Rijetko	Nikad i Ne pokrивam pravosuđe	Mean	Std. Deviation
Advokati	60%	29%	11%	3.7	0.954
Web stranice sudova	52%	35%	13%	3.57	1.097
Medijski članci	58%	32%	9%	3.55	0.901
Javna ročišta	50%	31%	19%	3.46	1.213
Web stranice javnog tužilaštva	49%	35%	16%	3.43	1.177
Sudski glasnogovornici	49%	34%	16%	3.41	1.184
Sudski spisi	28%	51%	20%	2.95	1.175
Porodice optuženih	25%	56%	20%	2.83	1.066
Samostalni eksperti	29%	44%	27%	2.8	1.187
Tužitelji	17%	62%	22%	2.65	0.997
Lične veze u sudovima	13%	43%	44%	2.27	1.16
Sudije	11%	54%	36%	2.26	1.062
Predsjednici sudova	5%	61%	34%	2.11	0.928

Činjenica da su advokati najdostupniji zahtijeva dodatnu opreznost kod novinara, jer oni prije svega ističu činjenice i interpretacije koje idu u prilog njihovim klijentima.

Iako su nam advokati jako dobar izvor, uvijek moramo imati u vidu da su oni zainteresirana strana i da pretjerano oslanjanje na njih može iskriviti naše izvještavanje.²¹

Advokati su zainteresirani da privlače nove klijente kroz pojavljivanje u medijima.²²

Glasnogovornici spadaju u drugu po učestalosti kontaktiranja skupinu izvora informacija. Njihova korisnost varira od institucije do institucije. Zavisno od toga koliko su obučeni, koliko su zainteresirani da daju informaciju i koja je njihova osnovna pozicija, da li rade samo to ili i neke druge poslove, i da li imaju nezavisnost unutar institucije ili bespogovorno slušaju naredbe nadređenih.

Imam različita iskustva. Iskustvo s portparolom tužilaštva Kantona Sarajevo je očajno. Ona očigledno štiti ovog političara. Nasuprot tome, portparol is Suda BiH svaki put dadne odgovorajuću informaciju. Zavisno koji zadatak portparol dobije, da sakrije ili da dadne informaciju.²³

Kao pozitivan primjer želim istaknuti glasnogovornika tužilaštva Tuzlanskog kantona, koji je u svakom momentu dostupan novinarima, bilo za davanje info, snimanje ili da osigura da neki tužilac dadne izjavu.²⁴

Pitanje je koliko su nam portparoli dostupni. Postoje institucije gdje je funkcija portparola nekome pridodata pored ostalih funkcija koje ima. Npr. portparol i službenik po osnovu ZOSPI-ja, ujedno i sekretar. Onda je jako ograničeno to što možete očekivati od te osobe. Vrsta informacija koju daju portparoli je drugačija od onoga što mogu dati sudije i tužioci.²⁵

Ponašanje portparola varira od institucije do institucije. U Tužilaštvu BiH uglavnom smo imali odgovore bez komentara ili neće da odgovori. Kantonalno Tužilaštvo Sarajevo uglavnom daje odgovore.²⁶

Moja iskustva su da se portparoli oglašavaju uglavnom po nalogu ili glavnih tužitelja ili predsjednika suda.²⁷

Tužioci, sudije i predsjednici sudova u posljednje su dvije kategorije. Njihova dostupnost je uglavnom slaba, s tim što su tužioci nešto dostupniji od sudija i predsjednika sudova. Ovakva situacija odražava se i na novinarsko izvještavanje. Kao što su istaknuli brojni učesnici fokus-grupa, vrsta informacija koju mogu dati sudije i tužioci, razlikuje se od onoga što nude glasnogovornici. Novinarima su često potrebna objašnjenja odluka, međutim teško ih dobijaju. Također, kao i kod drugih pitanja, i ovdje se ne može govoriti o jednoobraznoj situaciji. Postoje sudije i tužioci koji su dostupni novinarima, pogotovo ako je uspostavljen lični kontakt, ali i veliki broj onih koji su nedostupni.

Dosta zavisi od pojedinaca. Imala sam situacija da direktno komuniciram sa sudijama i tužiteljima. U jednom slučaju iz Zenice portparol mi je rekao da se ne obraćam direktno sudijama i tužiteljima nego da tražim od njega pristup informacijama. Komunicirala sam sa sudijama iz Livna, Bihaća i Brčkog. Nisu me uputili na portparole. Sa Tužiteljstvom BiH ne možete ni preko portparola. Dobijete šturu informacije. Tražila sam razgovor s jednom tužiteljicom. Tražila je da joj pošaljem pitanja e-mailom. Odgovorila je i poslala portparolu, a on mi nikada nije te odgovore proslijedio. Ko stoji iza toga? Ne znam. Ali i tamo ako imate dobru sadržajnu s pojedinim tužiteljima, možete dobiti informaciju.²⁸

21 Učesnik 3, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

22 Učesnica 1, Fokus-grupa III održana 23.11.2021.

23 Učesnik 2, Fokus-grupa III održana 23.11.2021.

24 Učesnica 1, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

25 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

26 Učesnica 4, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

27 Učesnica 5, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

28 Učesnica 1, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

U Banjaluci sudije ili glavni tužitelj, predsjednici sudova uopće nisu dostupni, prema mome iskustvu.²⁹

Isključivo govorim o državnom sudu i tužiteljstvu. Stječe se dojam da im nije stalo da rade ono za što ste plaćeni. Kada se radila, naprimjer, istraga protiv generala Dudakovića, mi smo dvije godine ranije imali informaciju da će biti uhićen Dudaković, zato što je to Tužilaštvu bilo u interesu. Međutim, nikad se ne radi o javnom interesu, nego o uskom političkom interesu ljudi iz Tužilaštva. U takvom slučaju ćete dobiti sve potrebne informacije, izjave i slično. Međutim, kad oni procijene da im nije u interesu da daju informacije, onda ne možete ništa dobiti.³⁰

3.1.4 Izvještavanje s javnih suđenja

Koliko ste se često susretali sa sljedećim izjavama/poteškoćama prilikom izvještavanja sa javnih suđenja?					
	Uvijek i Često	Ponekad i Rijetko	Nikad	Mean	Std. Deviation
Novinari su dužni ostaviti svoju opremu (laptop, kameru, mobilni telefon) prije nego što uđu u sudnicu.	58%	15%	2%	4.27	1.039
Iako su prisutni na suđenju, novinari teško dobijaju pristup zapisnicima i drugim važnim informacijama sa suđenja.	58%	14%	1%	4.01	0.795
Sudije nerado komuniciraju i ne pomažu novinarima da bolje izvještavaju o suđenju.	60%	16%	1%	4.00	0.854
Sudnice su male i ne mogu ući svi zainteresovani novinari.	37%	35%	3%	3.36	1.007
Pandemija COVID-19 se koristi kao izgovor da se novinarima onemogućiti pristup suđenjima.	36%	34%	6%	3.33	1.063
Sudije se tokom suđenja prema novinarima odnose s nepovjerenjem ili nepoštovanjem.	31%	40%	6%	3.21	1.048
Sudije ne navode jasno pravila izvještavanja prije svakog suđenja.	34%	33%	6%	3.18	1.101

Najveći problem je to što su novinari dužni ostaviti opremu prije ulaska u sudnicu. Ovo ne važi za sve sudove, ali je postalo ustaljena praksa u mnogim sudovima. Posljedice ovoga su značajne po način izvještavanja. Novinari su često nesigurni da li su dobro čuli neko ime ili toponim, i strahuju da nešto nisu dobro razumjeli. Dodatne provjere, ako i poluče rezultat, bespotrebno produžuju vrijeme potrebno za proizvodnju sadržaja.

Najčešće objašnjenje koje daju sudovi zašto nije dozvoljeno unošenje opreme za snimanje jeste da je predmet još u toku i da bi novinari izvještavanjem mogli naštetiti procesu. Međutim, ako prihvatimo da su zaista postojale određene novinarske zloupotrebe prilikom snimanja sudskih procesa, postavlja se pitanje zašto su svi novinari sankcionirani na ovaj način, a ne samo oni koji su zloupotrijebili povjerenje pravosudnih institucija.

29 Učesnica 5, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

30 Učesnica 2, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

Tehnički problemi su zaista veliki problem. Ne mislim da bismo unošenjem diktafona napravili problem. Naprotiv, to bi nam pomoglo da napišemo izvještaj. Moramo znati kako se neko zove, ili neko mjesto koje se spominje. Često sam ostajao na kraju suđenja i pitao službenike, kako se zove svjedok, kako se zove selo. Ipak, do sudaca je teško doći. Teško je izvan sudnice dobiti informaciju od sudije.³¹

Unos laptopa i diktafona bi nam olakšao posao. Postoje sankcije za sve. Kada nekome nešto odobrite, možete ga vezati nekom obavezom. Ona nas legitimira svaki put kad dolazimo. Tako da se može utvrditi ko je zloupotrijebio.³²

Neki novinarski osjećaj je da će sve iskoristiti da vam otežaju posao. Novinari nisu tu radi zabave, to je naš posao. Njima je tako lakše, najlakše je reći to ne može i svima zabraniti, a ne da se misli da li će neko zloupotrijebiti.³³

Drugi problem je to što novinari teško dobijaju pristup zapisnicima i drugim važnim informacijama. Pitanje dobijanja zapisnika i drugih važnih informacija je kompleksno pitanje. Osnovna dilema koju ima pravosuđe jeste da javna dostupnost ovih informacija može narušiti presumpciju nevinosti. Razmatrajući koja vrsta pisanih dokumenata i u kojem vremenu bi trebali biti dostupni javnosti, Jesenka Rešidović³⁴ navodi da su to nesumnjivo dispozitivi optužnica i sudskih odluka koje sudovi donose nakon početka glavnog pretresa. Na drugoj strani, transkripti s glavnog pretresa bi, po njenom mišljenju, trebali biti dostupni nakon saslušanja svih svjedoka, a ne u toku samog procesa. Sve ovo odnosi se na dijelove suđenja koji nisu bili isključeni za javnost.

Anketno istraživanje pokazuje da je kao problem prepoznato i to što sudije nerado komuniciraju s novinarima. Čini se da određeni broj sudija smatra da je njihov posao isključivo u sudnici i da nije u njihovoj nadležnosti na koji će način javnost posredstvom medija razumjeti rad pravosuđa. Općenito sudije i tužioci ne smatraju da im je obaveza da razgovoraju s medijima. Međutim, upravo su sudije i tužioci, predsjednici sudova i glavni tužioci ti koji vam jedini mogu ponuditi neka pojašnjenja, dati određene informacije itd.³⁵

Kada govorimo o završenom predmetu. Kada naprimjer tužilaštvo nije uspjelo da nešto dokaže, samim tim zaslužujemo da čujemo šta je propušteno ili šta je trebalo uraditi, da bismo mi to mogli dalje pojasniti. Mi ne moramo govoriti o detaljima, ali pojašnjavanje sudske prakse je bitno medijima i javnosti, kako bismo razumjeli postupke i greške, kao i statistiku koja ne govori puno.³⁶

Značajno mjesto među identificiranim problemima je i to što su sudnice često male i u njih ne mogu ući svi zainteresirani novinari, kao i to što se od početka pandemije COVID-19, ona koristila kao izgovor da se novinarima onemogućuje pristup suđenjima.

U suštini imate tu narušavanje javnosti postupka. Svaki postupak bi trebao biti u načelu javan i otvoren. Međutim, u nižim sudovima imate situacije da se postupci vode u prostorijama sudija gdje fizički ne može stati više od troje ljudi. U takvim slučajevima, prvo morate ići s zahtjevom za prisustvovanje ročištu, koje treba odobriti postupajući sudija. On to čak ne mora uraditi prije postupka, nego morate doći pa da vam se tek tada kaže da li možete prisustvovati ili ne. Naprimjer, ako ja iz Sarajeva pratim postupak u Travniku, onda trebam otići pa da vidim da li ću moći prisustvovati ili ne.³⁷

31 Učesnik 3, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

32 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

33 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

34 Jesenka Rešidović, Transparentnost pravosuđa: Pitanje dostupnosti optužnica i odluka iz krivičnih postupaka (Sarajevo: BIRN, 2021.).

35 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

36 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

37 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

Treba uzeti u obzir da su sudnice općinskih sudova obično manje, a često se neko od ročišta odvija i u kancelariji postupajućih sudija (obično izjašnjenja o krivnji) tako da osumnjičeni, advokati i novinari često stoje jedni do drugih. S obzirom na to da se u većini slučajeva ne radi o pritvorskim predmetima obično nema ni sudskih policajaca. Tako da s aspekta zaštite novinara u takvim slučajevima obično ona apsolutno ne postoji. Ukoliko osumnjičeni prijete novinarima sudije ih opomenu, ali šta opomena znači!? Ništa.³⁸

Ja sam imala situaciju zabrane prisustva ročištu u Sarajevu zbog korone, unatoč tome što sam dostavila test da sam negativna kao i potvrdu o vakcinaciji. Međutim, naredni put sutkinja mi je odobrila prisustvo. Tad više nisam bila prijetnja, šta li?³⁹

Na kraju, najmanji broj novinara žalio se na same sudije, bilo da se tokom suđenja odnose prema novinarima s nepovjerenjem ili nepoštovanjem, bilo da ne navode jasno pravila izvještavanja prije svakog suđenja.

Općenito sudije se primjereno ponašaju. Kad tražimo neke podatke, desi se da sudiji nije drago što to tražimo, pa nas ponekad ispituje da li mi znamo kako to interpretirati i zašto nam to treba itd.⁴⁰

Moje iskustvo sa sudijama je takvo da oni donekle novinari doživljavaju novinare kao nekoga ko je druga strana, ali zvanično njihov odnos je korektan. Obično sudije sebe doživljavaju kao da rade odlično svoj posao, pa im ne prijaju neke javne kritike. Otuda i postoji neka distanca prema novinarima.⁴¹

Imamo vrlo malo kontakata sa sudijama. Mi smo za njih "javnost" i obično se komunikacija svodi na to da nas sudije nekad upozore da ne objavljujemo stvari koje ne bismo trebali (privatnost, porodične stvari itd.).⁴²

38 Učesnica 2, Dubinski intervju, 13.07. 2021.

39 Učesnica 1, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

40 Učesnica 3, Dubinski intervju, 16.07. 2021.

41 Učesnica 4, Dubinski intervju, 13.07. 2021.

42 Učesnik 1, Dubinski intervju, 16.07. 2021.

3.2 Stavovi i percepcija novinara o transparentnosti i komunikacijama pravosuđa

3.2.1 Percepcija o principima javnosti i motivacije sudova da komuniciraju s medijima i novinarima

U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim izjavama o javnosti i motivaciji pravosudnih institucija za komunikaciju s novinarima?			
	Apsolutno; Djelimično se slažem (%)	Mean	Std. Deviation
Pravosudne institucije se ne trude da unaprijede saradnju sa medijima i novinarima.	87%	4.34	0.812
Pravosudne institucije nisu proaktivne u pružanju informacija novinarima.	88%	4.37	0.816
Sucima i sudovima nedostaje znanje o tome kako smisleno komunicirati s medijima zbog čega nisu dovoljno transparentni.	83%	4.24	0.858
Sudijama i sudovima nedostaje integritet i nezavisnost od političkih aktera zbog čega nisu motivisani za angažovanje u medijima.	82%	4.23	0.901
Sudijama i sudovima nedostaje integritet i nezavisnost od poslovnih interesa zbog čega nisu motivisani za angažovanje u medijima	76%	4.10	0.879
Sudije lično su izložene političkim pritiscima zbog kojih nisu ohrabreni da surađuju sa medijima.	76%	4.03	0.933
Sudovima nedostaje komunikacijskog osoblja zbog čega nisu dovoljno transparentni	72%	3.87	1.092
Pravosudne institucije ispunjavaju osnovne uslove za otvorenu i transparentnu komunikaciju s medijima i javnošću.	53%	3.31	1.201
Pravosuđe je danas mnogo otvorenije i transparentnije nego prije pet godina.	36%	2.77	1.262

Stavove i percepciju novinara o transparentnosti pravosuđa možemo podijeliti u četiri skupine:

1. Najveći broj učesnika u anketi (skoro devet od 10) slaže se (apsolutno i djelimično) da se pravosudne institucije ne trude da unaprijede saradnju sa medijima i novinarima, kao i da nisu proaktivne u pružanju informacija novinarima.
2. Više od osam od 10 ispitanika smatra (apsolutno i djelimično se slaže) da sucima i sudovima nedostaje znanje o tome kako smisleno komunicirati s medijima, da im nedostaje integritet i nezavisnost od političkih aktera. Zbog ovih razloga sudije i sudovi nisu motivirani za angažovanje u medijima.

3. Oko tri četvrtine ispitanika slaže se (apsolutno i djelimično) da sudijama nedostaje integritet i nezavisnost od poslovnih interesa, da su sudije lično izložene političkim pritiscima zbog kojih nisu ohrabreni da surađuju sa medijima, te da sudovima nedostaje komunikacijskog osoblja zbog čega nisu dovoljno transparentni
4. Oko polovine ispitanika slaže se (apsolutno i djelimično) s tvrdnjom da pravosudne institucije ispunjavaju osnovne uslove za otvorenu i transparentnu komunikaciju s medijima i javnošću, a nešto više od trećine smatra (apsolutno i djelimično se slaže) da je pravosuđe danas mnogo otvorenije i transparentnije nego prije pet godina. Dvije posljednje tvrdnje, zapravo, su jedine afirmativne tvrdnje koje su ponuđene ispitanicima. Pa bi se moglo kazati da gotovo polovina ispitanika smatra da pravosudne institucije ne ispunjavaju osnovne uslove za otvorenu i transparentnu komunikaciju i da gotovo dvije trećine njih drži da pravosuđe danas nije otvorenije i transparentnije u poređenju s periodom od prije pet godina.

Izrazito negativna percepcija otvorenosti pravosuđa koja je vidljiva iz anketnih rezultata, potvrđena je i kroz dubinske intervju e i fokus-grupne diskusije. Učesnici ovih istraživanja naglasili su da postoji nepovjerenje prema novinarima i da se na novinarske upite najčešće gleda kao na problem. Međutim, kad novinari nisu u mogućnosti dobiti valjanje i pravovremene informacije, onda ni javnost ne može dobiti adekvatnu predstavu o radu pravosuđa, rezoniraju učesnici fokus-grupa. Otuda, negativna percepcija o radu pravosuđa može proizaći i iz toga što javnost nema dovoljno kvalitetnih informacija.

Sudovi moraju biti transparentniji kako bi javnost vidjela da oni rade i šta rade i da rade u interesu pravde. Što je sud zatvoreniji u svom radu, to javnost ima manje povjerenja. Opće poznato je da je korupcija duboko u svim porama bh. društva. Možemo čuti da je policija uhapsila zbog korupcije nekoga, da je podignuta optužnica, ali kad dođe do suda tu je nekako zatišje... Ima najmanje informacija, a to je upravo zbog toga što su sudovi nekako najzatvoreniji. I novinari, zbog sudske zatvorenosti, nekako najmanje obrađuju teme koje se tiču sudstva.⁴³

Ljudi iz pravosuđa ne doživljavaju novinare kao parntere koji mogu pomoći da određeni predmeti budu adekvatno tretirani. Oni se boje naših pitanja. Nikada nismo imali press konferenciju s bivšom tužiteljicom Državnog tužiteljstva kako bismo joj mogli postaviti pitanja. Oni to naprosto ne žele. Odnos prema medijima je slika odnosa prema cjelokupnoj javnosti, jer mi postavljamo pitanja u ime javnosti. Kad smo onemogućeni u tome, onda je normalno da se u javnosti kreira negativna percepcija o radu pravosuđa, a ja mislim da treba biti još negativnija.⁴⁴

Kantonalno Tužilaštvo USK i Brčko Distrikt imaju praksu da proaktivno obavještavaju novinare donijeli mjere, podigli optužnice i slično. Ima institucija koje su već proaktivne. Ne mogu novinari sve ispratiti. Često imamo prigovor da novinari nisu obavijestili javnost da je došlo do oslobađajuće presude. Sumnjam da to novinari rade namjerno. Međutim, postupci traju godinama i novinari izgube iz vida tu informaciju. Zašto sudovi ne bi poslali takvu informaciju medijima i javnosti.⁴⁵

Znamo da su to službeno zatvoreni kanali, koji na novinare i njihove upite uglavnom gledaju kao problem. Većina ljudi iz institucija sistema na medije gleda neprijateljski osim ako žele da mediji djeluju kao PR kanali za njihove potrebe. Uz svu reformu, diplomatske aktivnosti, novce, pravosuđe je dobilo najviše pažnje međunarodnog faktora jer su smatrali da je snaženje pravosuđa osnova jačanja demokratije. Međutim, to mi se čini kao pucanj u prazno.⁴⁶

43 Učesnica 2, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

44 Učesnica 2, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

45 Učesnica 1, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

46 Učesnica 6, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

Učesnici fokus-grupa smatraju da postoje različiti razlozi zašto sudstvo nije u dovoljnoj mjeri transparentno. Oni smatraju da nedostaje znanje o tome kako funkcioniraju mediji – koju vrstu i format informacija ponuditi različitim medijima (štampa, online, radio, TV); da često nedostaje i volja da se komunicira s javnošću; da u nekim slučajevima pravosuđe ne želi da određene stvari dođu do javnosti i da iznalaze različite načine kako da to ostvare. Ovo posljednje posebno je izraženo ako se radi o sprezi pravosuđa i politike. Istovremeno, značajan broj učesnika fokus-grupa prepoznaje i objektivne probleme poput nedostatka ljudi.

Mislim da je tu miks svega. I neznanja i nedostatka ljudi. Radila sam radionice za VSTV. Vidjela sam da njima nisu baš najjasnije neke stvari. Da TV treba izjavu, da istraživačko treba dokument, da printu mogu slati email. Nije im jasno zašto spominjemo njihova imena. Postoji, dakle, nedostatak znanja o načinu funkcioniranja medija.⁴⁷

Pa, pojedini ljudi zaduženi za komunikaciju s medijima u određenim sudovima zaista nemaju znanje. U jednom sudu, na općinskom nivou, službenica zadužena za medije otišla je na bolovanje i mijenjala ju je kolegica jedan određen period, koja se u većini slučajeva nije ni potrudila a provjeri novinarske upite. Skoro pola godine govorila je ne znam, vidjet ću, mijenjam kolegicu.... Prije svega, svi sudovi moraju imati volju da komuniciraju s novinarima, da budu transparentniji. Od toga sve polazi. Volja i spremnost su prvi korak, a drugi je edukacija osoba koje trebaju komunicirati s medijima.⁴⁸

Ne radi se samo o neznanju, lošoj organizaciji ili nedostatku kadrova. Ne smijemo prenebregnuti činjenicu da imamo postupke u kojima oni ne žele da se javnost time bavi. Dočekuju novinare s otvorenim anomizitetom. Kako bi pokrili odluke koje su instruisane ili nisu transparentne.⁴⁹

Ako neko pet godina drži u ladici predmet, ne radi se o nesposobnosti, već o korumpiranosti. Veliki broj sudija i tužilaca je postavljeno na pozicije bez ikakvog znanja i iskustva.⁵⁰

Pravosuđe prati egoizam, daju sebi više prava nego što bi trebalo. S visoka gledaju na novinare i proizvoljno određuju šta dati, a šta uskratiti od informacija. Milioni su potrošeni u njihovu edukaciju kako da komuniciraju s javnošću, kako da koriste nove tehnologije. Šta je dakle s rezultatima tih edukacija.⁵¹

Nije pitanje njihovog znanja, ljudi, resursa, nego njihovog odnosa u kojem svoju navodnu neovisnost demonstriraju na način da odbijaju komunikaciju s javnošću. Pravosuđe je duboko pod paskom politike i to je jedan od razloga. Uostalom bilo je niz skupova edukativnog tipa s predstavnicima pravosuđa, advokatima, novinarima pa se ništa nije promijenilo.⁵²

47 Učesnica 1, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

48 Učesnica 2, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

49 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

50 Učesnik 2, Fokus-grupa III održana 23.11.2021.

51 Učesnica 1, Fokus-grupa III održana 23.11.2021.

52 Učesnica 5, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

3.2.2 Percepcija komunikatora

Kako biste ocijenili sljedeće predstavnike pravosudnih institucija u smislu njihove otvorenosti i odziva u komunikaciji s novinarima?						
	BiH				Mean	Std. Deviation
	Uvijek i Često	Ponekad i Rijetko	Nikad	Ne znam		
Glasnogovornici	50%	42%	0%	8%	3.48	0.818
Sudije	1%	67%	15%	17%	2.18	0.730
Tužitelji	11%	57%	15%	17%	2.50	0.978
Predsjednici sudova	5%	59%	16%	20%	2.28	0.912
Članovi VSTV-a	8%	56%	9%	27%	2.50	0.886

Očekivano, glasnogovornici su najbolje ocijenjeni u pogledu otvorenosti i odziva kada ih novinari traže. Polovina ispitanika navela je da su glasnogovornici uvijek i često dostupni i otvoreni. Sve ostale kategorije komunikatora, ocijenjene su znatno nižim ocjenama. Članovi Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, koji su u 56 posto slučajeva ponekad i rijetko dostupni, a samo u osam posto slučajeva uvijek i često dostupni. Na istoj razini su i tužitelji. 11 posto ispitanih novinara smatra da su tužitelji uvijek i često dostupni i otvoreni, a 57 posto da su ponekad i rijetko. Nakon toga, dolaze predsjednici sudova. Gotovo svaki šesti ispitanik smatra da su dostupni ponekad i rijetko, a pet posto drži da su uvijek i često dostupni. Najlošije su ocijenjene sudije. Dvije trećine ispitanika smatra da su dostupni ponekad i rijetko, 15 posto da nisu nikad dostupni a samo jedan posto da su uvijek i često dostupni.

Kao što smo već pojasnili u sekciji koja se odnosi na iskustva novinara i novinarki s pravosuđem, postoji bitna razlika u vrsti informacije koju mogu ponuditi glasnogovornici u odnosu na sudije, tužitelje itd. Novinarima su potrebna objašnjenja. Kao pozitivan primjer, na fokus-grupnoj diskusiji ponuđen je slučaj županijskih sudova u Hrvatskoj, gdje su na funkciju glasnogovornika imenovane sudije.

Imamo zaista jako dobrih glasnogovornika, ali nijedan glasnogovornik ne može zamijeniti predsjednika suda ili samog sudiju. S ovim ne namjeravam nikoga uvrijediti, jer zaista cijenim kolege glasnogovornike, i nekada je njihova izjava dovoljna, ali u većini slučajeva nije. Meni kao novinaru treba, u većini slučajeva, predsjednik suda ili neki određeni sudija. Velika je razlika kad u tekstu imate samo glasnogovornika, a kada Vam je izjavu o određenoj temi dao predsjednik suda ili sudija. Predsjednici sudova i sudije moraju biti pristupačniji novinarima. Ne kažem sad da moraju davati svako malo izjave, ali određene teme zahtjevaju samo njih, a ne njihove glasnogovornike.⁵³

Prednost je ako imamo kao glasnogovornike sudije ili tužioce. Dobar je primjer Županijski suda u Zagrebu.⁵⁴

53 Učesnica 2, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

54 Učesnik 7, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

3.2.3 Percepcija komunikacijskih usluga koje nude pravosudne institucije

Prema Vašem mišljenju, koliko često pravosudne institucije pružaju sljedeće komunikacijske usluge i alate?						
	Uvijek i Često	Ponekad i Rijetko	Nikad	Ne znam	Mean	Std. Deviation
Objavljaju saopćenja za javnost	46%	50%	0%	4%	3.41	0.756
Objavljaju informacije o odlukama suda na web stranici	32%	59%	3%	6%	3.07	0.888
Održavaju e-mail komunikaciju	26%	54%	9%	11%	2.89	1.007
Omogućavaju direktnu komunikaciju sa glasnogovornicima i sudijama putem telefona	22%	58%	9%	11%	2.81	1.005
Objavljaju sažetke sudskih odluka	19%	63%	7%	11%	2.71	0.938
Održavaju konferencije za štampu	2%	75%	16%	7%	2.23	0.771
Objavljaju informacije o sudskim odlukama na društvenim mrežama	6%	43%	37%	14%	1.88	0.954
Komuniciraju putem aplikacija (Skype, Zoom, Viber, WhatsApp itd.)	3%	39%	38%	20%	1.80	0.889
Organiziraju direktne (licem u lice) razgovore sa sudijama, predsjednicima sudova, tužiocima	0%	48%	35%	17%	1.70	0.674
Organiziraju brifinge s novinarima	1%	44%	40%	15%	1.69	0.757

Najveći broj novinara identificirao je saopćenja za javnost kao osnovnu komunikacijsku uslugu koju nudi pravosuđe. 46 posto novinara kazalo je da pravosuđe objavljuje saopćenja za štampu uvijek i često, a njih polovina kazala je da to radi ponekad i rijetko.

Objavljivanje informacija o odlukama suda na drugom je mjestu. Oko trećine ispitanika smatra da se ove informacije objavljuju uvijek i često, a gotovo svaki šesti ispitanik da pravosuđe objavljuje ove informacije ponekad i rijetko.

Održavanje e-mail komunikacije, omogućavanje direktne telefonske komunikacije s glasnogovornicima i sudijama te objavljivanje sažetaka sudskih presuda moglo bi se klasificirati u istu grupu. Svaki četvrti ispitanik smatra da pravosuđe održava e-mail komunikaciju uvijek i često, a 22 posto njih smatra da pravosudne institucije uvijek i često omogućavaju direktnu telefonsku komunikaciju s glasnogovornicima i sudijama. Gotovo svaki peti ispitanik smatra da pravosuđe objavljuje sažetke sudskih odluka uvijek i često.

Konferencije za štampu su rijetkost. Čak tri četvrtine ispitanika smatra da pravosuđe održava konferencije za štampu ponekad i rijetko.

Objavljivanje informacija o sudskim odlukama na društvenim mrežama i komunikacija putem online komunikacijskih alata još su rjeđe. Osam od 10 ispitanika smatra da se informacije o sudskim odlukama na društvenim mrežama objavljuju ponekad, rijetko ili nikad, a tri četvrtine ispitanika ima isti stav o korištenju online aplikacija poput Skype, Zoom, Viber, WhatsApp itd.

Ugovaranje direktnih razgovora s predstavnicima pravosuđa, kao i organiziranje briefinga s novinarima, prema percepcijama ispitanika, su aktivnosti koje se najrjeđe dešavaju. Više od trećine ispitanika smatra da se direktni razgovori s predstavnicima pravosuđa ne organiziraju nikada, a svaki četvrti smatra da se briefinzi ne organiziraju nikada.

Kako biste ocijenili sljedeće komunikacijske usluge i alate koje pružaju pravosudne institucije s obzirom na njihov kvalitet/korisnost?

	Odličan	Dobar i Solidan	Slab i Jako Slab	Ne znam	Mean	Std. Deviation
Saopćenja za javnost	3%	54%	37%	6%	2.82	0.925
E-mail komunikacija	2%	47%	28%	23%	2.79	0.844
Informacije o odlukama suda objavljene na web stranici	3%	47%	38%	12%	2.66	0.901
Direktna komunikacija s glasnogovornicima i sudijama putem telefona	5%	35%	37%	23%	2.65	0.993
Sažeci sudskih odluka	3%	29%	48%	20%	2.41	0.982
Konferencije za štampu	2%	24%	48%	26%	2.27	0.992

U pogledu kvalitete i korisnosti komunikacijskih usluga koje su na raspolaganju novinarima, najbolje su ocijenjena saopćenja za javnost. Više od polovine novinara smatra da su saopćenja za javnost solidna, dobra ili odlična (57%).

E-mail komunikacija je na drugom mjestu. Gotovo polovina ispitanika smatra da je ova usluga solidna, dobra ili odlična.

Na trećem mjestu po kvalitetu i korisnosti, ocijenjene su informacije o odlukama suda na web-stranicama. Iako polovina ispitanika smatra da je ovaj način komuniciranja solidan, dobar ili odličan, njih 38 posto smatra da je ova vrsta komunikacije slaba i jako slaba.

Potom dolazi direktna telefonska komunikacija sa glasnogovornicima i sudijama. Četiri od 10 ispitanika smatra da je ovaj način komuniciranja solidan, dobar ili odličan, a gotovo isti broj (37%) da se radi o slaboj i jako slaboj kvaliteti i korisnosti ovog vida komuniciranja.

Na samom dnu po korisnosti i kvaliteti, prema percepcijama ispitanika, su sažeci sudskih odluka jer gotovo polovina ispitanika smatra da su jako slabi ili slabi, i konferencije za štampu, za koje znamo da su rijetke, ali i kada se organiziraju gotovo polovina ispitanika smatra da je njihova kvaliteta i korisnost slaba i jako slaba.

Učesnici fokus-grupa dijele ovakvu, prilično negativnu percepciju osnovnih komunikacijskih kanala i usluga koje nudi pravosuđe. Oni su istaknuli da sažeci presuda ne nude ništa novo u odnosu na ono što su već znali, da na web-stranicama nema pravovremenih informacija, i da je gotovo sva komunikacija

stavljena na pleća glasnogovornika, a što svakako ne zadovoljava potrebe ni medija, a ni javnosti. Iz sažetka presude novinari nemaju ništa. On bude objavljen satima nakon što je presuda objavljena i to su informacije koje smo mi već znali. Često i kad dođe presuda u skraćenom, anonimiziranom obliku, mi je teško možemo iskoristiti. I ne radi se samo o anonimiziranju ličnih podataka.⁵⁵

Fali mi razgovor uživo, pogotovo kad radim neki video prilog.⁵⁶

Generalni problem su njihove web stranice koje se ne ažuriraju i na kojima nema aktuelnih informacija.⁵⁷

Ne bi trebala sva komunikacija bila na leđima glasnogovornika. Presice ne postoje. Moramo se zadovoljiti šturim informacijama, i snalazimo se različitim kanalima kako da dobijemo. Šta raditi s informacijom, istraga je u tijeku. I mi to znamo i prije nego što nazovemo. Bilo bi potrebno organizirati press konferenciju ili da se pozovu novinari koji prate intenzivnije rad pravosuđa.⁵⁸

U pogledu otvorenosti sudova, po vrsti nadležnosti koje imaju, postoji velika razlika prije svega u iskustvima novinara s pojedinim sudovima. Sudeći po odgovoru na pitanja kako biste ocijenili press-službe sljedećih sudskih institucija –Ne znam, da novinari imaju najviše dodira sa općinskim i kantonalnim/okružnim sudovima, te Sudom BiH.

Kako biste ocijenili pres službe sljedećih sudskih institucija u smislu njihove otvorenosti i odziva u komunikaciji s novinarima? Koliko su otvoreni i koliko se odzivaju na komunikaciju?								
	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Mean	Std. Deviation
Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	0%	3%	13%	6%	1%	77%	3.21	0.695
Kantonalni/okružni sudovi	2%	15%	36%	25%	1%	20%	3.09	0.821
Opštinski/općinski/osnovni sudovi	3%	14%	40%	23%	1%	19%	3.06	0.796
Ustavni sud BiH	3%	12%	23%	15%	3%	44%	3.04	0.951
Sud BiH	3%	16%	27%	14%	5%	34%	3.02	0.995
Vrhovni sud RS	2%	9%	16%	8%	1%	63%	2.94	0.896
Ustavni sud RS	2%	11%	16%	7%	1%	63%	2.79	0.883
Ustavni sud FBiH	2%	13%	19%	7%	0%	58%	2.74	0.805
Vrhovni sud FBiH	3%	15%	20%	6%	0%	56%	2.66	0.825

Kad pogledamo odgovore onih koji nisu odgovorili s "ne znam", uviđamo da je najbolja percepcija Apelacionog suda Brčko Distrikta BiH, a da kantonalni/okružni sudovi, pa općinski sudovi, pa Ustavni sud BiH i Sud BiH. U posljednjoj kategoriji su Vrhovni sud RS, Ustavni sud Rs, Ustavni sud FBiH i na samom kraju Vrhovni sud FBiH.

55 Učesnica 2, Fokus-grupa IV održana 23.11.2021.

56 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

57 Učesnica 1, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

58 Učesnica 3, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

Slična je situacija i s tužilaštvima. Čini se da je najveći broj ispitanika imao doticaja s kantonalnim i okružnim tužilaštvima, te sa Tužilaštvom BiH. Najbolje je ocijenjen pres-služba Tužilaštva Brčko Distrikta BiH, a zatim press uredi kantonalnih i okružnih tužilaštava. Zatim slijede Republičko tužilaštvo RS i Federalno tužilaštvo FBiH. Na samom začelju je Tužilaštvo BiH. Jedna trećina ispitanika smatra da press-služba ovog tužilaštva nije nikad ili je rijetko otvorena za komunikaciju s novinarima.

Kako biste ocijenili pres službe sljedećih tužilačkih institucija u smislu njihove otvorenosti i odziva u komunikaciji s novinarima? Koliko su otvoreni i koliko se odzivaju na komunikaciju?								
	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Uvijek	Ne znam	Mean	Std. Deviation
Tužilaštvo Brčko distrikta BiH	0%	6%	13%	9%	5%	66%	3.41	0.956
Kantonalna/okružna tužilaštva	2%	11%	35%	24%	8%	20%	3.33	0.914
Republičko tužilaštvo RS	2%	11%	20%	10%	2%	56%	2.97	0.894
Federalno tužiteljstvo FBiH	5%	12%	24%	9%	2%	48%	2.80	0.950
Tužilaštvo BiH	16%	17%	23%	14%	4%	27%	2.64	1.176

3.3 Znanje novinara i novinarki o principima izvještavanja i o radu pravosuđa

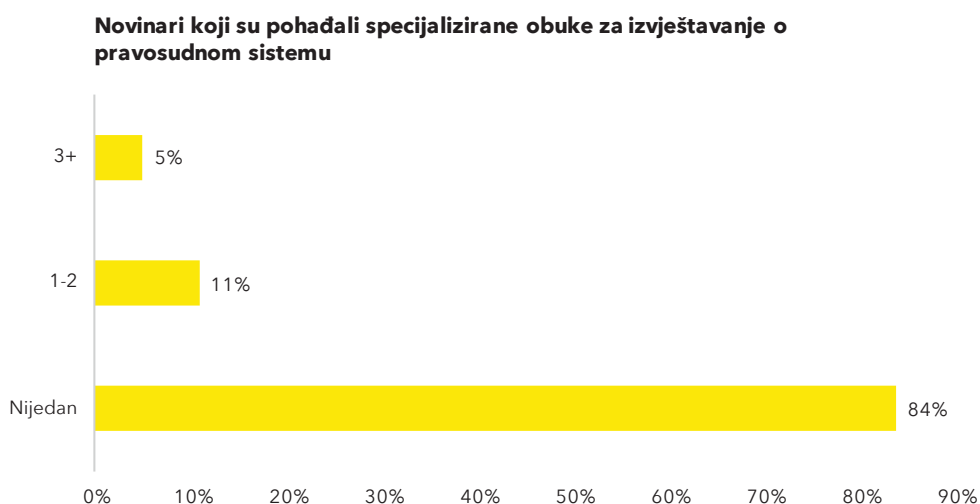
3.3.1 Novinarske procjene njihovog trenutnog nivoa znanja

Kako biste ocijenili svoj nivo znanja o izvještavanju o radu pravosuđa ili tačnije o sudskim postupcima?						
	Odlično i Dobro	Zadovoljavajuće	Slabo i Vrlo slabo	Ne znam	Mean	Std. Deviation
Etički principi izvještavanja o sudskim postupcima.	54%	36%	4%	6%	3.77	0.928
Zaštita ljudskih prava tokom krivičnog postupka.	53%	33%	8%	6%	3.68	0.957
Nivoi, hijerarhija i funkcije domaćeg pravosudnog sistema	56%	28%	12%	5%	3.66	1.027
Pravna pravila i ograničenja u vezi sa izvještavanjem sa sudskih postupaka.	46%	35%	11%	8%	3.60	1.038
Pravna terminologija i žargon koji se koriste u sudovima.	43%	38%	13%	5%	3.44	0.982
Osnovni pravni postupak koji se odnosi na krivični postupak.	37%	42%	14%	6%	3.37	0.967

Učesnici anketnog ispitivanja najviše vrednuju svoje znanje o etičkim principima izvještavanja o sudskim postupcima. Više od polovine ispitanika smatra da im je znanje iz ovog segmenta odlično ili dobro. Visoke ocjene dobili su i znanje o zaštiti ljudskih prava tokom krivičnog postupka, te poznavanje nivoa, hijerarhije i funkcija pravosudnog sistema. U oba slučaja više od polovine novinara drži da imaju odlično ili dobro znanje. Zatim dolazi poznavanje pravnih pravila i ograničenja u vezi s izvještavanjem sa sudskih postupaka, te pravna terminologija i žargon koji se koriste u sudnici. Najslabije poznavanje odnosi se na osnovni pravni postupak u krivičnim slučajevima. Nešto više od trećine ispitanika smatra da ima odlično ili dobro znanje o ovome.

3.3.2 Treninzi koje su pohađali novinari

Mali je broj ispitanika koji je pohađao neku vrstu obuke u pogledu izvještavanja o pravosudnom sistemu u proteklih pet godina. Samo 16 posto ispitanika je učestvovalo u nekom vidu edukacije, dok njih 84 posto nije pohađalo nikakvu specijalističku obuku iz ove oblasti.

Ove edukacije najčešće je organizirao nevladin sektor i međunarodne organizacije. Više od polovine svih treninga otpada na ove dvije kategorije. Nakon toga slijedi obuka koju medijske kuće organiziraju za svoje zaposlenike, pa obuke u aranžamanu visokoškolskih institucija. Najmanji broj treninga za novinare organizirale su pravosudne institucije.

Ako ste pohađali najmanje 1, Molimo Vas da za svaki od ispod navedenih treninga označite ko je od navedenih institucija/organizacija bio organizator:

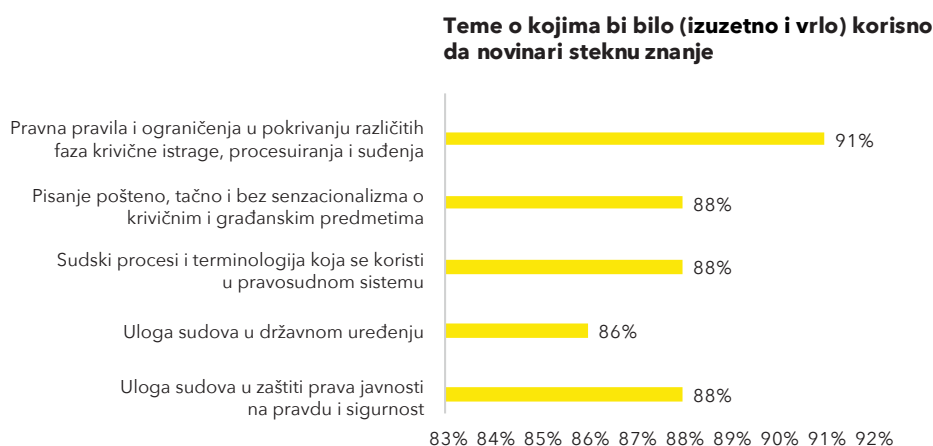
Trening/obuku je organizirala medijska kuća u kojoj radim	14
Trening/obuku je organizirala nevladina organizacija	31
Trening/obuku je organizirala međunarodna organizacija	23
Trening/obuku je organizirala pravosudna institucija	6
Trening/obuku je organizirala institucija visokog obrazovanja	10
UKUPNO	84

Najveći broj ispitanika pohađao je obuke o pisanju o krivičnim i građanskim predmetima. Gotovo svaki treći ispitanik koji je pohađao treninga, učestvovao je u ovakvoj vrsti obuke. 17 posto ispitanika učestvovalo je na treninzima vezanim za sudske procese i terminologiju koja se koristi u pravosudnom sistemu, a neznatno niži procent učesnika participarao je u treninzima o ulozi sudova u zaštiti prava javnosti na pravdu i sigurnost, praksi Evropskog suda za ljudska prava, te o pravnim pravilima i ograničenjima u pokrivanju suđenja. Najmanji broj ispitanika učestvovao je obukama koje su se ticale primjene novih zakona u sudskoj praksi i uloge sudova u državnom uređenju.

Koje ste obuke pohađali s obzirom na teme koje su obrađivane?	
Uloga sudova u zaštiti prava javnosti na pravdu i sigurnost	19
Uloga sudova u državnom uređenju	8
Sudski procesi i terminologija koja se koristi u pravosudnom sistemu	26
Pisanje pošteno, tačno i bez senzacionalizma o krivičnim i građanskim predmetima.	44
Pravna pravila i ograničenja u pokrivanju različitih faza krivične istrage, procesuiranja i suđenja.	23
Implementacija novih domaći zakona u sudskoj praksi	13
Praksa Evropskog suda za ljudska prava	20

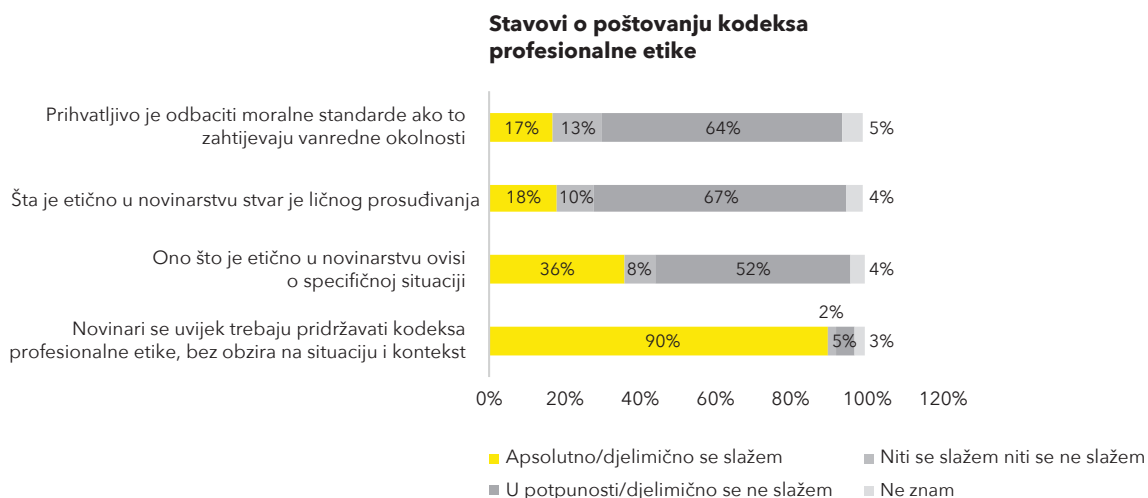
3.3.3 Teme o kojima je potrebno znanje novinarima i novinarkama

U pogledu znanja koje je novinarima potrebno, čini se da novinari i novinarkama imaju potrebu za svakom vrstom znanja o pravosuđu. Sve ponuđene kategorije dobile su veliki broj odgovora u kojima su ispitanici naznačili da bi bilo izuzetno korisno ili vrlo korisno steći dodatna znanja. Ispitanici su najveći interes iskazali za pravna pravila i ograničenja u pokrivanju različitih faza procesa. Devet od 10 ispitanika⁵⁹ smatra da bi bilo izuzetno ili vrlo korisno da novinari steknu znanje o toj temi. Najmanje interesovanje je za temu - uloga sudova u državnom uređenju.

59 Prilikom računanja procenata isključeni su odgovori "Ne znam".

3.3.4 Novinarski stavovi i znanje o etici izvještavanja

Najveći stepen slaganja novinari su pokazali u pogledu izjave da se novinari uvijek trebaju pridržavati kodeksa profesionalne etike, bez obzira na situaciju i kontekst. Devet od 10 ispitanika dijeli ovo mišljenje. Ovim se, zapravo, pokazuje da postoji veliki stepen privrženosti principima profesionalne novinarske etike.

Nešto više od jedne trećine ispitanika smatra da ono što je etično u novinarstvu zavisi od specifične situacije. Međutim, više od polovine ispitanika u potpunosti ili djelimično ne slaže se s ovom izjavom. Bitno je navesti da Kodeks Vijeća za štampu i online medije Bosne i Hercegovine u Članu 8. - Pogrešno predstavljanje, predviđa izuzetke u pogledu novinarskog predstavljanja kako bi se dobile informacije koje služe javnom interesu. Osnovno pravilo je da je neetički pogrešno predstavljati nečiji identitet ili namjeru i koristiti se mahinacijama da bi se došlo do informacije za objavljivanje, ali iznimke postoje "u ekstremnim okolnostima i u zakonitoj formi, kad bi objavljivanje informacije dobivene na takav način jasno služilo javnom interesu". U ovom kontekstu, moglo bi se razumjeti da nešto veći broj novinara prihvata ovakav stav, da zapravo specifične situacije se odnose na one koje su već predviđene kodeksom profesionalnog novinarstva.

U slučaju vanrednih okolnosti prihvatljivo je odbaciti moralne standarde za 17 posto novinara, koji se apsolutno ili djelimično slažu s ovom tvrdnjom. Istovremeno, gotovo njih dvije trećine u potpunosti ili djelimično ne slaže se s ovom izjavom.

S izjavom –šta je etično u novinarstvu stvar je ličnog prosuđivanja, slaže (u potpunosti ili djelimično) se 18 posto ispitanika, dok preko dvije trećine njih se u potpunosti li djelimično ne slaže.

Kada izvještavate o važnoj priči, šta od sljedećeg mislite da bi moglo biti povremeno opravdano, a šta ni pod kojim okolnostima ne biste odobrili?						
	Neopravdano u bilo kakvim situacijama	Opravdano u određenim situacijama	Uvijek opravdano	Ne znam	Mean	Std. Deviation
Objavljivanje dokumenata koji su zvanično okarakterisani kao dokumenti „od javnog značaja“	13%	42%	36%	9%	2.26	0.690
Korištenje povjerljivih poslovnih ili državnih dokumenata bez ovlaštenja	32%	56%	4%	8%	1.70	0.550
Upotreba skrivenih mikrofona ili kamera	31%	57%	2%	10%	1.68	0.519
Korištenje rekonstrukcije ili dramatizacije događaja pomoću glumaca	33%	44%	5%	18%	1.67	0.594
Objavljivanje povjerljivih poslovnih ili državnih dokumenata bez ovlaštenja	37%	51%	4%	8%	1.64	0.566
Zapošljavanje u firmi ili organizaciji radi sticanja insajderskih informacija	37%	44%	5%	14%	1.62	0.589
Lažno predstavljanje kako bi istražili priču	38%	51%	2%	9%	1.61	0.539
Vršenje pritiska na izvore koji nerado daju informacije, kako bi dobili priču	56%	34%	1%	9%	1.39	0.516
Korištenje ličnih dokumenata kao što su pisma i slike bez dozvole	62%	31%	1%	6%	1.34	0.489
Plaćanje ljudima za povjerljive podatke	62%	26%	1%	11%	1.31	0.477
Krađa zvaničnih dokumenata	77%	15%	3%	5%	1.22	0.482
Izmjena fotografija	75%	15%	2%	8%	1.20	0.445
Izmjena izjava od izvora	88%	4%	2%	6%	1.08	0.334
Objavljivanje priča s neproverjenim sadržajem	90%	6%	0%	4%	1.07	0.250
Prihvatanje novca od izvora	95%	1%	0%	4%	1.01	0.078

Objavljivanje dokumenata koji su zvanično okarakterisani kao dokumenti „od javnog značaja“ spada u praksu koju najveći dio ispitanika odobrava. 78 posto ispitanika djelimično ili u potpunosti slaže se s ovom tvrdnjom.

Oko trećina ispitanika smatra da je neopravdano u bilo kojoj situaciji uraditi nešto od sljedećeg: koristiti ili objavljivati povjerljive poslovne ili državne dokumenta bez ovlaštenja, upotrebljavati skrivene mikrofone ili kamere, koristiti rekonstrukcije ili dramatizacije događaja pomoću glumaca, zaposliti se u firmi ili organizaciji radi sticanja insajderskih informacija te lažno se predstaviti kako bi istražili priču.

Vršenje pritiska na izvore koji nerado daju informacije, kako bi se dobila priča, korištenje ličnih dokumenata kao što su pisma i slike bez dozvole, te plaćanje ljudima za povjerljive podatke neprihvatljivo je za oko šest od 10 ispitanika.

Krađu zvaničnih dokumenata i izmjenu fotografija ne odobrava u bilo kojoj situaciji oko tri četvrtine ispitanika.

Izmjena izjava od izvora informacija, kao i objavljivanje priča s neprovjerenim sadržajem neopravdano je u bilo kakvim situacijama za oko devet od 10 ispitanika.

S jedne strane, Kodeks Vijeća za štampu i online medije ne sadrži nikakve odredbe o provjeri informacija već načelno govori o tačnosti izvještavanja. Gotovo ista je situacija i s Kodeksom o audiovizuelnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija Regulatorne agencije za komunikacije, koji spominje rutinske provjere tačnosti. Jedino se u dokumentu *Uređivački principi Javnog RTV sistema u BiH* detaljnije govori o konceptu novinarske tačnosti. Tačnost podrazumijeva detaljno istraživanje činjenica o događajima, te se daje preporuka da se informacije u što je moguće većoj mjeri trebaju prikupljati iz prve ruke. U slučajevima kada novinari ne mogu napraviti vlastiti izvještaj već preuzimaju vijest od druge strane, „vijest ne bi trebalo da bude emitovana ukoliko nije potvrđena iz najmanje dva izvora“⁶⁰ No, u drugim profesionalnim kodeksima koji tretiraju ovo pitanje, ne postoji iznimka u pogledu provjere informacija. U tom kontekstu, moglo bi se zaključiti da zaista najveći dio novinara ovo smatra značajnim pravilom. Na drugoj strani, kada bismo sudili samo na osnovu percepcije novinara, mogli bismo zaključiti da praksa objavljivanja neprovjerenih informacija gotovo da nije prisustna u bh. novinarstvu. Međutim, mnogobrojni slučajevi za klevetu protiv novinara ukazuju na rasprostranjenost prakse objave neprovjerenih informacija.

Konačno, prihvatanje novca od izvora smatra se najvećim etičkim prestupom. Čak 95 posto ispitanika drži da je ovakva praksa neopravdana u bilo kojoj situaciji. Upravo i Kodeks vijeća za štampu ovo prepoznaje kao jedan od najtežih moralnih prekršaja.

Plagijati, falsificiranje, namjerno prikrivanje važnih činjenica, primanje mita ili usluga, koji bi utjecali na rad novinara ili urednika, najteži su moralni prekršaji ove profesije.⁶¹

Učesnici fokus-grupa prepoznali su da postoji senzacionalizam u bh. novinarstvu. Doduše, to nije senzacionalizam kakav je dominantan u susjednoj Srbiji. Ipak, postoje mediji, a pogotovo online mediji koji su bez transparentne vlasničke i upravljačke strukture, koji na prvo mjesto stavljaju podilaženje publici, a ne istinitost i obzirnost što je potrebno prilikom praćenja pravosudnih tema. Također, pojedini novinari ističu da je jedan od razloga što mediji pribjegavaju senzacionalizmu, to što je pravosuđe zatvoreno. U nedostatku informacija iz relevantnih izvora, novinari se okreću drugim izvorima koji im onda dostavljaju poluinformacije ili informacije koje vode senzacionalizmu.

60 Uređivački principi Javnog RTV sistema u BiH, Član 2.3

61 Kodeks Vijeća za štampu i online medija, Član 2

Senzacionalizam kod nas je neka light varijanta, pogotovo poredeći s zemljama iz regionu. Međutim, činjenica je se tekstovi oblikuju da podilaze publici. Zanimljivo je prava žrtava, objavi se fotografija djeteta. Naprimjer, mediji objave da je djevojku zlostavljao otac i onda objave ko je otac. To bi se moralo kažnjavati. Ili objave fotku doktora kojeg je napao neki čovjek. Umjesto da objave fotku napadača, oni objave fotografiju žrtve.⁶²

Senzacionalizam jest posljedica novinarskog djelovanja, ali nije uzrokovan njime već drugim faktorima koji utječu i na samo novinarstvo. Ako govorimo o Crnoj hronici, znam da će veliki broj novinara za klik svog portala pristati da priču oboji žutilom kako bi podilazio publici.⁶³

Ima puno medija okrenutih senzacionalizmu, naročito na portalima jer ne podliježu zakonskim ograničenjima. Tu rade ljudi koji pišu senzacionalistički, koji ne razlikuju osnovne pojmove. U Tuzli smo imali informaciju da je taksista napao djevojku. Vrlo brzo objavljena je njegova fotografija i označen je kao silovatelj, i sve se to dogodilo prije nego što je bilo šta došlo iz policije ili tužilaštva. Isto se odnosi i na zaštitu žrtava, maloljetnika i slično. Upravo zbog toga ispaštaju i mediji koji nastoje ispravno raditi poslove.⁶⁴

Bojim se da većina novinara nije svjesna da postoji senzacionalizam. Povlađuju se tržišnim interesima, zahtjevima vlasnika i političkim zahtjevima.⁶⁵

Problem su anonimni portali. Zašto se objavljuju vijesti o samoubojstvima. Zar oni ne znaju da se time potiču drugi na isti čin.⁶⁶

Problem je što su pojedine pravosudne institucije potpuno zatvorene za medije. U takvim slučajevima, novinari su „prisiljeni“ tražiti okolo informacije od nezvaničnih izvora, koji im nekada daju poluistinite informacije, neprovjerene i tako dolazimo do senzacionalizma. Kada novinaru daju dovoljno informacije onda on neće „lutati“ okolo. Treba samo naći mjeru, a to mogu osobe koje su edukovane za komunikaciju i koje znaju. Ipak, zaista ima onih koji svjesno krše etičke kodekse, a sad da li to rade pod pritiskom svojim redakcija otvoreno je pitanje.⁶⁷

Postoji problem iskustva i obučenosti novinara. Presumpcija nevinosti se često krši. Dodala bih da se to može ublažiti da predstavnici pravosuđa objašnjavaju neke svoje postupke. Naprimjer, neko je pušten da se brani sa slobode, bilo bi dobro da se doda obrazloženje tipa, to je zato što zakon u tom članu kaže to i to, i tako dalje. Onda bi novinarima bilo jasnije. Dešava se da novinari koji ne poznaju pravo, dobiju šture informacije, pa se onda produbi nerazumijevanje. Otuda se javljaju greške iz neznanja i nehata, a ne da bi se težilo senzacionalizmu. Ipak, postoji i pritisak na komercijalne medije. Traži se da tekst bude poseban u odnosu na sve ostale tekstove na tu temu. Ako tekst odudara od klasičnog izvještavanja, veća je vjerovatnoća da će dobiti klik.⁶⁸

Na drugoj strani, učesnici fokus-grupa podsjećaju da je došlo do transformacije novinarstva. Da moderne online redakcije uglavnom zapošljavaju mali broj novinara i da u takvim uslovima ne postoje mogućnosti za specijalizaciju za bilo koju oblast, uključujući i pravosuđe. Upravo je specijalizacija u redakcijama rješenje za problem novinarskog neznanja o pravosuđu i pravosudnim temama, preporučena od većine učesnika fokus-grupa. Postoji određeni broj redakcija koje već imaju specijalizirane izvještače o pravosuđu, ali se radi o specijaliziranim online medijima. Međutim, problem kod većine ostalih medija koji se bave dnevnim novinarstvom, očigledno ne može biti tako jednostavno riješen.

62 Učesnica 1, Fokus-grupa III održana 23.11.2021

63 Učesnica 6, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

64 Učesnica 1, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

65 Učesnik 7, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

66 Učesnica 2, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

67 Učesnica 2, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

68 Učesnica 1, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

Imamo male redakcije u kojima ne postoji specijalizacija. Sjećam se da je prije u Oslobođenju postojala osoba koja je u malom prstu imala pravosuđe.⁶⁹

Moraju se novinari specijalizirati. Nije realno očekivati da će poslije svake presude ili optužbe, pravosuđe objašnjavati novinarima šta je suština.⁷⁰

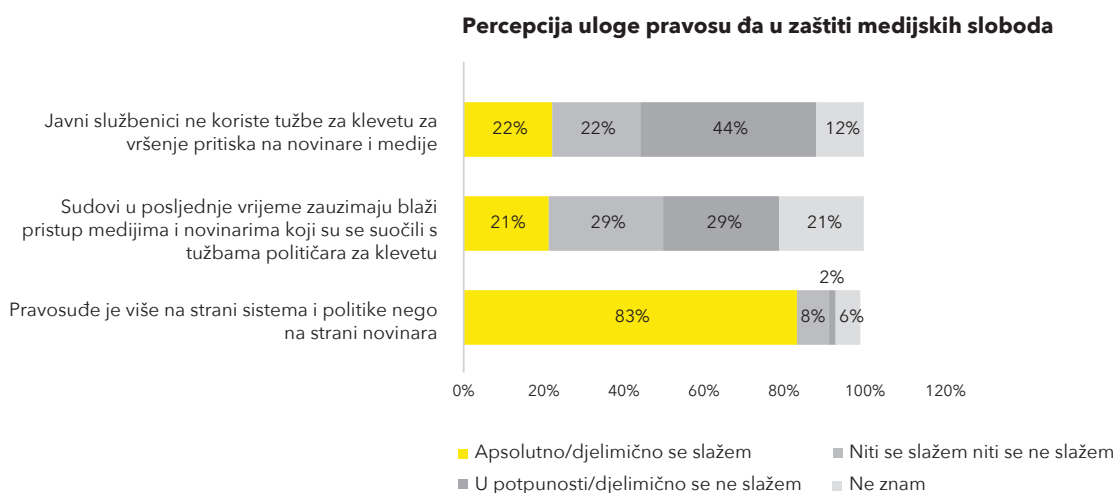
Problem je što ne postoji specijalizacija u redakcijama. Novinari nisu profilirani po temama, pa ne postoje novinari koji poznaju pravosuđe.⁷¹

Potrebno je i da se novinari specijaliziraju, osposobe za praćenje sudskih procesa. Trenutno, isti dan i izvještaj s pijace, pozorišta i suda. Ne ide to.⁷²

Svjedoci smo da postoje novinari koji jure klikove. To nisu ni novinari BIRN-a ni novinari CIN-a. Specijalizovani novinari za medije koji to mogu sebi priuštiti, i edukacija novinara, svakako su razumno rješenje za one medije koji se nastoje baviti ozbiljnim novinarstvom.⁷³

3.4 Novinarska percepcija uloge pravosuđa u zaštiti medijskih sloboda i sigurnosti novinara

3.4.1 Percepcija uloge pravosuđa u zaštiti medijskih sloboda

Tvrđnja da je pravosuđe više na strani sistema i politike nego na strani novinara zadobila je najveći stepen slaganja među ispitanicima anketnog istraživanja. Više od 8 od 10 ispitanika apsolutno i djelimično se slaže s ovom tvrdnjom. Ovako postavljena tvrdnja donekle je zbunjujuća jer pretpostavlja da pravosuđe treba uzimati strane, što je suprotno osnovnoj ideji pravosudnog sistema. No, iz nje se može razumjeti da novinari percipiraju da je pravosuđe uglavnom na strani politike.

Za tvrdnju da sudovi u posljednje vrijeme zauzimaju blaži pristup medijima i novinarima koji su se suočili s tužbama političara za klevetu ima više onih koji se ne slažu (u potpunosti ili djelimično) nego onih koji se slažu. Gotovo tri od 10 ispitanika ne slaže se s ovom tvrdnjom, a jedna petina ispitanika se slaže.

69 Učesnik 2, Fokus-grupa III održana 23.11.2021.

70 Učesnik 7, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

71 Učesnica 4, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

72 Učesnica 5, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

73 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

Javni službenici ne koriste klevetu za vršenje pritiska na novinare i medije je tvrdnja s kojom se u potpunosti ili djelimično ne slaže 44 posto ispitanika. Nasuprot tome, njih 22 posto slaže se (u potpunosti ili djelimično) da ovo jest slučaj. Iz ovog odgovora mogli bismo razumjeti da značajan dio ispitanika smatra da se zakoni o zaštiti od klevet zloupotrebljavaju na štetu medija i novinara.

Učesnici fokus-grupa i dubinskih intervjua čini se da prepoznaju da postoje određeni standardi pravosuđa vezani za slučajeve koji se odnose na klevetu, ali i upozoravaju da postoje odstupanja od te prakse. Ponovo, spominje se neujednačenost sudske prakse, a navedeni su i neki slučajevi dosuđenih visokih odštetnih zahtijeva za koje postoji bojazan da bi mogli imati negativan efekt na cjelokupnu medijsku i novinarsku zajednicu.

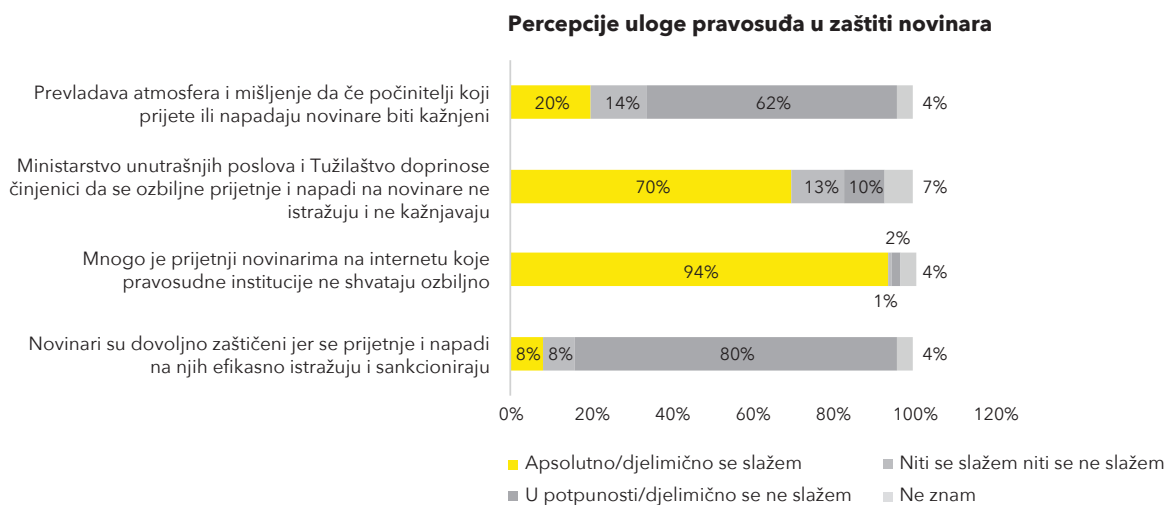
Postoji i problem sudske prakse u slučajevima za klevetu. Postupci dugo traju. Neke presude su diskutabilne. Potom predmeti koji se ne oslanjaju na sudsku praksu, već svaki predmet iznova uspostavlja sudsku praksu. Novinari, stoga, nemaju adekvatnu zaštitu.⁷⁴

Uloga pravosuđa je jako važna u ovom segmentu jer se na taj način provjeravaju i uspostavljaju temeljni obrasci pristupa informacijama. Lijepo je što imamo zakone o slobodi pristupa informacijama, ali ako sudska praksa to ne potvrđuje u praksi, onda nemamo puno koristi od tih zakona. Mislim da u zadnjih desetak godina imamo određeni napredak u ovom pogledu, iako imamo još uvijek sudskih presuda koje su u suprotnosti s osnovnim intencijama zakonskih rješenja. Dakle, da postoje presude koje nastoje uspostaviti sistem kontrole i kažnjavanja.⁷⁵

Nekoliko odluka koje su nedavno donesene su zabrinjavajuće. Jedna je odluka da se zabrani Dnevnom Avazu da piše o predsjedniku Suda BiH. To mi djeluje kao cenzura. Bile su dvije presude za klevetu koje su uključile velike novčane iznose (200 hiljada maraka Dnevnom avazu, i oko 100 hiljada maraka Žurnalju). Ovo su novčani iznosi koji ugrožavaju opstanak samih medija.⁷⁶

Zavisi od suda do suda. Nadam se da će uloga pravosuđa u ovom pogledu jačati. Sudski procesi se često koriste kako bi se zastrašivali mediji. Tu je važna transparentnost. Od sudova zavisi neka klima koja postoji u javnom i medijskom prostoru.⁷⁷

3.4.2 Percepcija uloge pravosuđa u zaštiti novinarske sigurnosti

74 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

75 Učesnik 5, Dubinski intervju, 13.07. 2021.

76 Učesnica 3, Dubinski intervju, 16.07. 2021.

77 Učesnica 4, Dubinski intervju, 13.07. 2021.

Najveći broj ispitanika slaže se s tvrdnjom da postoji mnogo prijetnji novinarima na internetu koje pravosudne institucije ne shvataju ozbiljno. Čak 94 posto ispitanika apsolutno i djelimično se slaže s ovom tvrdnjom.

Druga tvrdnja oko koje postoji visoki stepen slaganja jeste da ministarstvo unutrašnjih poslova i tužilaštvo doprinose činjenici da se ozbiljne prijetnje i na napadi na novinare ne istražuju i ne kažnjavaju. Sedam od 10 ispitanika apsolutno ili djelimično se slaže s ovom tvrdnjom

Na drugoj strani, postoji i veliki stepen neslaganja s druge dvije tvrdnje koje su testirane u ovom istraživanju. Osam od 10 ispitanika u potpunosti ili djelimično se ne slaže s tvrdnjom da su novinari dovoljno zaštićeni jer se prijetnje i napadi na njih efikasno istražuju i sankcioniraju.

Na sličan način, više od šest od 10 ispitanika ne slaže se s tvrdnjom da prevladava mišljenje i atmosfera da će počinitelji koji prijetje ili napadaju novinare biti kažnjeni. Ipak, jedna petina ispitanika slaže se s ovom tvrdnjom apsolutno ili djelimično.

Učesnici fokus-grupa potvrdili su da vlada velika nesigurnost kod novinara i da postoji nisko povjerenje u ulogu pravosuđa u zaštiti novinara i novinarki dok obavljaju svoje zadatke. Navedeni su brojni primjeri iz kojih je vidljivo da su same procedure prijavlivanja komplicirane, da nadležne institucije ne shvataju dovoljno ozbiljno prijetnje s kojima se novinari suočavaju i da se krajnje nemarno odnose prema novinarima kao žrtvama, uskraćujući im informacije o samom postpuku. Kao i u prethodnim slučajevima, postoje izuzeci od ovakvog odnosa pravosuđa prema novinarima.

U zavisnosti o kojoj se pravosudnoj instituciji radi. Tokom godina susretala sam se s različitim pritiscima, napadima i slično. Uredno sam prijavljivala. Prije 8 godina grad je bio obljepljen mojim fotografijama i nekim izjavama koje su meni stavljene u usta. Nakon toga je krenula orkestrirana kampanja na mene. Tužilaštvo je mene pitalo šta da rade, koje je krivično djelo u pitanju. Unatoč tome, što sam im dostavila sve što sam mogla, od Kantonalnog tužilaštva nikada nisam dobila povratnu informaciju šta je urađeno s tim slučajem. Takva me je praksa obeshrabrila i dovela do gubitka povjerenja. Pa neke slučajeve nisam ni prijavljivala. Prošle godine, također sam imala prijetnje i prijavila sam ih. Kantonalno tužilaštvo je imalo procjenu policije da mi je potrebna policijska zaštita, ali nisu se udostojili nas pozvati u Tužilaštvo. Nakon godinu i nekoliko mjeseci, sam dobila obavještenje da se istraga neće sprovesti bez ikakvog objašnjenja. U Tužilaštvu BiH sam imala bolje iskustvo, razgovarala sam s njima.⁷⁸

Imala sam neprijatnost s čovjekom o kojem sam pisala. Radi se o presuđivanom licu. Prijavila sam napad. Završili smo kod prekršajnog sudije. Na mene je najveći utisak ostavilo suočavanje kod sudije za prekršaje. Optuženik je bio veoma agresivan i boravak u toj maloj prostoriji s njim bio je prilično traumatičan. Nisam se osjećala zaštićeno.⁷⁹

Oni ne rade svoj posao i nisu u službi zaštite novinara. Kad sam imala prijetnje i pritiske, komesar policije u Vitezu rekao mi je da prestanem pisati i da će prestati problemi. Moji su prijatelji prije otkrili ko je osoba koja mi prijeti, prije nego SIPA. Nakon godinu i po od njih sam saznala o kome se radi. Ali već sam bila na odlasku iz BiH. U suštini, ne mislim da nas štite. Mislim da smo na potpuno suprotnim stranama. Ima naravno i u tim strukturama ljudi koji su fer, ali generalno nisu spremni ni sposobni da nas zaštite.⁸⁰

78 Učesnica 4, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

79 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021

80 Učesnica 2, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

Ne osjećam se zaštićeno. U mom slučaju nakon prijetnji tužilaštvo je donijelo odluku o neprovođenju istrage kad mi je prijećeno odsijecanjem glave jer se radilo o izražavanju ličnog stava i nezadovoljstva, a ne o ugrožavanju sigurnosti. Poslije je to drugostepeno potvrđeno. Pošto je osoba i dalje nastavila da mi se javlja, MUP je podnio krivičnu prijavu protiv nje zbog proganjanja i to je već godinu dana u tužilaštvu. Povremeno se javim, i dobijem odgovor da je to u proceduri i da će se javiti kad dođe na red. Čisto sumnjam da će mi se javiti.⁸¹

Jednom je neko napravio email kao i moj i poslao ministru pitanja predstavljajući se kao ja i postavljajući pitanja koja su bila uvredljiva. Prijavila sam to policiji, zvala pet puta da pitam jesu li saznali ko je. Međutim, ništa nije urađeno. Nauk je da se nemam kome obratiti, pa se i ne obraćam. No, čini mi se da je najbolje ići u javnost u ovakvim slučajevima jer to jedino može upaliti.⁸²

U slučaju napada na Vladimira Kovačevića, dvojica napadača su dobili po 4 godine za pokušaj ubistva na jedvite jade. Mi kao novinari smo 2 godine pisali o ovom slučaju. Na kraju, on izvršavaju kazni u ustanovi poluzatvorenog tipa, nije ni pravi zatvor.⁸³

Mislim da je procedura komplikovana, od prijave prijetni pa do sudskog postupka. Ono što mi smatramo prijetnjom, službenici često ne vide kao prijetnju, ako se ne radi o fizičkom napadu. Dakle, njihovo znanje se razlikuje od službenika do službenika.⁸⁴

Lično nisam trebala zaštitu. Napadi na naše novinar, uzimanje kamere i slično, uglavnom su se završavale na prijavama policiji. Nismo dobili nikakve presude.⁸⁵

Iskreno, ne osjećam se sigurno, niti mislim da bi me pravosuđe u nekom pogledu nekad zaštitilo. Sudije i tužioc, a to je opet moje mišljenje, danas na nas novinare gledaju kao na neprijatelje.⁸⁶

Kada bi sudovi bili i desetinu efikasni u zaštiti novinara kao što su to kada ih se tuži za klevetu onda bi i mogli govoriti o tome da nas je pravosuđe spremno štiti.⁸⁷

81 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

82 Učesnica 1, Fokus-grupa III održana 23.11.2021.

83 Učesnica 3, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

84 Učesnica 4, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

85 Učesnica 1, Fokus-grupa I održana 22.11.2021.

86 Učesnica 2, Fokus-grupa II održana 22.11.2021.

87 Učesnica 5, Fokus-grupa IV održana 23. 11.2021.

4. Zaključna razmatranja

Iskustva novinara s pravosuđem ukazuju na različite probleme i poteškoće s kojima se gotovo svakodnevno susreću. Postupak pribavljanja sudskih spisa je kompliciran i spor, a što se naročito odražava na novinare koji se bave dnevnim novinarstvom. Pristup javnim optužnicama je otežan, a sudije i sudski službenici često se s nepovjerenjem odnose prema novinarima. Na web-stranicama se ne mogu pronaći relevantne informacije. Zajedničko za sve ove probleme jeste da su selektivni. Ne mogu se generalizirati na sve pravosudne institucije jer uvijek postoje primjeri dobre prakse. No, brojni novinari i novinarkе imali su negativna iskustva kada su izvještavali o pravosuđu.

Izvori na koje se novinari oslanjaju su različiti, a postoje teškoće da se dođe do onih izvora koji mogu ponuditi najrelevantnije informacije o radu pravosuđa. Tužiocі, te sudije i predsjednici sudova pogotovo, teško su dostupni novinarima. Umjesto toga, novinari su upućeni na advokate koji imaju izrazito jednostranu perspektivu, i glasnogovornike koji, ako su kvalificirani i voljni, daju informacije koje nemaju pretjerano veliki značaj za novinare. Pored toga, novinari se oslanjaju na web-stranice, koje često nisu ažurirane i javna ročišta.

Izveštavanje s javnih ročišta je otežano jer novinari uglavnom ne mogu unijeti tehničku opremu za snimanje, pa su prinuđeni pisati zabilješke i oslanjati se na svoju memoriju. Pristup zapisnicima s ročišta i drugim važnim informacijama također je otežan. Iako postoje opravdani razlozi za naročitu brigu koju sudovi ulažu u pogledu vrste informacija koje odlaze u javnost, ipak se teško oteti dojmu da se trenutna strategija sudova zapravo ogleda isključivo u otežavanju novinarima. Umjesto da se pronađe način kako da se sankcioniraju oni koji krše pravila i narušavaju presumpciju nevinosti, nameću se pravila koja su izuzetno ograničavajuća za sve novinare, uključujući i one koji svojim radom znatno doprinose boljem razumijevanju uloge pravosuđa u javnosti.

Percepcija ispitanika o transparentnosti i komunikacijama pravosuđa izrazito je negativna. Najveći broj novinara i novinarki smatra da se pravosuđe ne trudi unaprijediti saradnju s medijima, kao i da postoji nedostatak znanja o tome kako smisleno komunicirati s medijima, te nedostatak integriteta i nezavisnosti od političkih aktera. Pravosuđe ponekad ne želi da određene informacije dođu u javnost, pogotovo kada se radi o slučajevima u koje je umiješana politika. Kao rezultat, postoji obostrano nepovjerenje između novinara i pravosudnih predstavnika, a na gubitku je javnost koja ne može dobiti adekvatne informacije o pravosuđu.

Saopćenja za javnost predstavljaju osnovnu komunikacijsku uslugu na koju se oslanja pravosuđe i značajan dio ispitanika zadovoljan je kvalitetom ovih saopćenja. Objavljivanje informacija o odlukama na web-stranicama također je dosta često, a način na koji se to radi je uglavnom zadovoljavajući. Ipak, u velikoj mjeri nedostaje komunikacija u pravom smislu riječi – razgovori, intervjui, pres-konferencije itd. Također, primjetno je da ispitanici smatraju da pravosuđe u dobroj mjeri kaska kada su u pitanju korištenja novih komunikacijskih tehnologija i platformi.

Procjene ispitanika o njihovom znanju o principima izvještavanja i o radu pravosuđa prilično su umjerene. Novinari rijetko priznaju da ne znaju dovoljno o određenim temama, pravilima i pitanjima, ali ne prave se ni da su odlično upućeni u tematiku. Ispitanici smatraju da najviše znaju o etičkim principima izvještavanja, a najmanje o pravnom postupku koji se provodi u krivičnim slučajevima. Mali broj ispitanika pohađao je neku vrstu obuke u pogledu izvještavanja o pravosudnom sistemu u proteklih pet godina, a na treninzima koji su održani najmanje je pokriveno pitanje primjene novih zakona u sudskoj praksi i pitanje uloge sudova u državnom uređenju. Općenito, ispitanici smatraju da postoji potreba za svakom vrstom edukacije o pravosuđu, a najveći interes pokazan je za obuku o pravnim pravilima i ograničenjima u pokrivanju različitih faza sudskog procesa.

U pogledu stavova i znanja ispitanika o etici izvještavanja, teško je donijeti sudove na osnovu provedenog istraživanja. Naprosto, dobijeni odgovori mogu se tumačiti na različite načine i neophodno je uraditi dodatna istraživanja kako bi se mogli izvući smisleni zaključci. Načelno, može se kazati da su ispitanici privrženi principima profesionalne etike i da najveći dio novinara osuđuje različite etičke prestupe u procesu prikupljanja, obrade i objavljivanja vijesti.

Bitno je napomenuti da su novinari svjesni da postoji senzacionalizam u izvještavanju o pravosuđu. Za to prvenstveno krive komercijalnu medijsku logiku kojoj pogoduje postojeći medijski sistem, a zatim ukazuju i na potrebu donošenja određenih pravila vezanih za online novinarstvo kojim bi se pospješila transparentnost ovih medija, a samim time i njihova odgovornost. Također, veća otvorenost pravosuđa pomogla bi u suzbijanju senzacionalizma jer se određeni broj novinara okreće drugim izvorima informacija smatrajući da nisu u mogućnosti dobiti pravovremene informacije od pravosuđa.

Percepcija ispitanika o ulozi pravosuđa u zaštiti medijskih sloboda nije naročito pozitivna. Ispitanici smatraju da pravosuđe često pogoduje političarima u sudskim sporovima vezanim za klevetu. Ipak, čini se da se prepoznaje da postoji određeni sudski standard vezan za klevetu, mada postoje i primjeri kada se donose presude koje odudaraju od tog standarda.

Percepcija ispitanika o ulozi pravosuđa u zaštiti novinarske sigurnosti izuzetno je negativna. Pravosuđe ne shvata ozbiljno prijetne novinarima na internetu, policija i tužilaštva ne istražuju adekvatno napade i prijetne novinarima. Novinari i novinarke ne osjećaju se zaštićenima dok rade svoj posao, a nadležne institucije nemarno se odnose prema njima kao žrtvama napada.

5. Preporuke

- Potrebno je ujednačiti komunikacijsku praksu u pravosudnim institucijama. Pravila o pristupu spisima, komuniciranju s novinarima, pristupu ročištima, unosu tehničke opreme itd, trebaju biti jednaka u svim pravosudnim insitucijama. To je moguće postići u saradnji s Visokim sudskim i tužilačkim vijećem BiH.
- Pravosuđe treba učiniti dostupnim novinarima spise za koje ne postoji opravdani razlozi za uskraćivanje. To su prije svega dispozitivi optužnica i sudskih odluka koje sudovi donose nakon početka glavnog pretresa, kao i transkripti s glavnog pretresa nakon saslušanja svih svjedoka.
- Potrebno je pokrenuti razgovore između predstavnika pravosuđa i novinara o postojećoj politici zabrane snimanja na sudskim ročištima i korištenja druge tehničke opreme koja je novinarima potrebna za rad. Cilj je utvrditi u kojoj mjeri i u kojim situacijama je neophodno ograničiti korištenje tehničke opreme.
- Potrebno je da Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH propiše pravila i obaveze sudija i tužitelja prema novinarima i najširoj javnosti. Informiranje javnosti je obaveza, a ne dobra volja ključnih aktera u pravosuđu. Ovim dokumentom bi se propisala obaveza sudijama i tužiteljima da pod određenim uvjetima budu dostupni novinarima za komentar ili objašnjenje o konkretnom predmetu.
- Potrebno je pokrenuti dijalog između pravosuđa i novinarske zajednice kako bi se umanjilo postojeće nepovjerenje i produbilo razumijevanje specifičnosti obje ove profesije, a što je u konačnici i put ka boljem informiranju javnosti o radu pravosuđa. Zajednički seminari koji bi se održavali redovno (godišnje, polugodišnje) bili bi dobra prilika za obje grupacije. Također, profesionalna udruženja – sudija, tužilaca i novinara – mogla bi zajednički pratiti i unaprijediti praksu izvještavanja o radu paravosudnih institucija.
- Postoji potreba da se kontinuirano vrši obuka novinara o radu pravosuđa, kao i da se objavljuju stručne publikacije u kojima se objašnjavaju ključni pojmovi potrebni izvještavima sa sudskih procesa.
- Novinarski neprofesionalizam i senzacionalizam ne mogu se riješiti isključivo putem dodatnih obuka. Potrebno je donijeti odgovarajuća policy rješenja koja će biti usmjerena ka suzbijanju netransparentnosti i neodgovornosti medija.
- Odnos pravosuđa, a pogotovo tužilaštava, prema napadima i prijetnjama na novinare treba se korijenito promijeniti. Novinari se ne osjećaju zaštićenima i smatraju da se nemaju kome obratiti kada budu napadnuti. Početni korak bi mogao biti da tužilaštva i sudovi slučajeve napada i prijetnji novinarima prioritarno razmatraju.

References

- Ajanović, Aida. Otvorenost pravosuđa u regionu i Bosni i Hercegovini. Sarajevo. ACTIONSEE, Zašto ne?, 2017.
- Analitika. Policy memo: Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Analitika, 2018.
- Bilić, Irhad. Uloga odgovornih medija u društvu u kontekstu pravilnog izvještavanja o krivičnim postupcima", E-novinar, (VII) 60&61: 6-8. Sarajevo: BH novinari, 2019.
- Đelilović, Zinaida. Odnos između pravosuđa i medija u BiH. Sarajevo: BH novinari, 2019.
- Halilović, Mehmed i Džihana, Amer. (ur.) Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Internews u BiH, 2012.
- Mačkić, Erna. Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini u domenu procesuiranja koruptivnih krivičnih djela. Sarajevo: Analitika, 2018.
- Mačkić, Erna. Transparentnost pravosuđa u Bosni i Hercegovini u domenu procesuiranja koruptivnih krivičnih djela. Sarajevo: Analitika, 2018.
- Miraščija, Mervan i Cvijić, Srđan. (ur.) Je li pravda u Bosni i Hercegovini zaista slijepa? Izvještaj o zarobljenom pravosuđu u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Fond Otvoreno društvo BiH, 2021.
- Murtezić, Melika. Uticaj javne percepcije pravosuđa na integritet sudija. Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo, 2021.
- Popović, Marijana. Odnos medija i pravosuđa, E-novinar, (VII) 60&61: 25-27. Sarajevo: BH novinari, 2019.
- Radić-Dragić, Renata. Isti zakon a različita praksa E-novinar, (VII) 60&61: 23-24. Sarajevo: BH novinari, 2019.
- Rešidović, Jesenka. Transparentnost pravosuđa: Pitanje dostupnosti optužnica i odluka iz krivičnih postupaka. Sarajevo: BIRN, 2021.
- Soldo, Vera. Jesu li mediji i pravosuđe na istoj strani?, E-novinar, (VII) 60&61: 11-12. Sarajevo: BH novinari, 2019.
- Srdić, Mladen. "Sloboda izražavanja i zaštita autoriteta i nepristrasnosti sudstva" u Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini, ur. Mehmed Halilović i Amer Džihana, str.195-201. Sarajevo: Internews in BiH, 2012.

